

Univerzita Karlova

Filosofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Bc. Hana Hlaváčková

Olga Krijtová

Olga Krijtová

Poděkování:

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu diplomové práce Ph.Dr. Jaroslavu Špírkovi, Ph.D. za podporu při psaní této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 4. ledna 2017

.....
Bc. Hana Hlaváčková

Abstrakt

Práce se zabývá překladatelkou z nizozemštiny Olgou Krijtovou (1931-2013), kterou představuje v kontextu recepce nizozemské literatury v českém kulturním prostředí. V rámci mapování kontextu porovnává českou a nizozemskou kulturu z translatologického hlediska, nastiňuje vývoj česko-nizozemských vztahů, historii překládání literatury z nizozemského do českého jazyka i vývoj a stav současné české nederlandistiky. Olga Krijtová se ve dvacátém století zásadní měrou podílela na zprostředkovávání nizozemské literatury českému příjemci. Práce zjišťuje, kolik překladů z období mezi lety 1957-2016 pochází od Olgy Krijtové či od jejích studentů. Dále shrnuje její pedagogické a lingvistické počiny. Hlavní zájem je soustředěn na překladatelskou činnost, v empirické části práce je provedena translatologická analýza za účelem prozkoumání překladatelského stylu Olgy Krijtové a následné interpretace překladatelských strategií a postupů. Práce se snaží zhodnotit celkový přínos Olgy Krijtové v rámci recepce nizozemské literatury v české kultuře i v rámci české nederlandistiky.

Klíčová slova: Olga Krijtová, překlady z nizozemštiny, literární překlad, nederlandistika, translatologická analýza

Abstract

This thesis focuses on Olga Krijtova (1931-2013), Czech translator from Dutch. The aim is to introduce Olga Krijtova within the framework of reception of Dutch literature in Czech cultural environment. In order to explore this framework, the thesis compares Czech and Dutch culture from translational point of view, outlines the history of Czech-Dutch relationships and Dutch literary translations into Czech, as well as the history and current state of the academic discipline of Dutch studies. In the 20th century, Olga Krijtova had contributed greatly to making the Dutch literature available for Czech recipients. The thesis aims to find out how many translations done between the years 1957-2016 are Krijtova's or her students' work. Further, it summarizes her teaching and linguistic work. However, the main focus is her translation activities, which is studied by means of translation analysis in the second part of the thesis. The final aim is to review and interpret Krijtova's translation strategies and methods, as well as to assess her overall contribution to the reception of Dutch literature within the Czech environment and to the Dutch studies in the Czech Republic.

Key words: Olga Krijtová, Dutch translations, Dutch studies, translation analysis, literary translations

Obsah

1	Úvod	8
2	Překlad jako zprostředkovatel kontaktu mezi rozdílnými kulturami	9
2.1	Klasifikace české a nizozemské kultury	9
2.2	Překlad z malých a velkých jazyků	10
3.	Česko-nizozemské vztahy	12
3.1	Historické a politické vazby	12
3.2	Spolek Nizozemsko-Československo (Vereiniging Nederland-Tsjechoslovenië)	13
3.3	Ekonomické vazby	15
3.4	Umění a vzdělávání	15
4	Recepce nizozemské literatury v českém literárním kontextu	17
4.1	Pozice překladové literatury v rámci literárního polysystému	17
4.2	Přehled vývoje recepce nizozemské literatury v české kultuře	18
4.3	Významní historičtí čeští překladatelé z nizozemštiny	21
4.4	Nizozemské organizace na podporu šíření nizozemské literatury v zahraničí	22
4.5	České organizace na podporu šíření nizozemské literatury	23
5	Vývoj a současný stav oboru nederlandistiky v České republice	25
5.1	Nederlandistika na Masarykově univerzitě v Brně	26
5.2	Nederlandistika na Univerzitě Palackého v Olomouci	26
5.3	Nederlandistika na Univerzitě Karlově v Praze	26
6	Olga Krijtová	28
6.1	Olga Krijtová jako lingvistka, literární vědkyně a pedagožka	29
6.2	Spisovatelská činnost	31
6.3	Překladatelská činnost	32
6.3.1	Olga Krijtová jako zamlčovaná překladatelka	33
6.4	Pocty a ocenění	34
7	Literární překlady z nizozemského do českého jazyka mezi lety 1957-2016	36
8	Empirická část	39
8.1	Hugo Claus	39
8.2	Román Fámy	39
8.3	Teoretická východiska	40
8.4	Metodologie	42
8.5	Zkoumaný materiál	42
9	Translatologická analýza	43
9.1	Hovorovost a expresivita	43
9.2	Lexikum	44

9.3	Idiomatičnost	46
9.4	Jazykové hříčky	46
9.5	Syntax	47
9.6	Kulturní reálie	49
9.7	Převod proprií	53
9.8	Posuny	54
9.9	Zhodnocení překladatelské koncepce	54
10	Závěr	55
	Seznam použité literatury	56

1 Úvod

Cílem této práce je představit překladatelku a nederlandistku Olgu Krijtovou, nejaktivnější českou překladatelku z nizozemštiny dvacátého století. Celý život se věnovala nizozemské literatuře a má dalekosáhlé zásluhy nejen na zpřístupňování nizozemské literatury českým čtenářům, ale i na vzájemném poznávání české a nizozemské kultury.

Cílem této práce je představit Olgu Krijtovou a zasadit ji do širokého kontextu recepce nizozemské literatury v českém prostředí. Aby bylo možno porozumět tomuto kontextu, který spoluurčoval podobu překladatelské, pedagogické i lingvistické činnosti Olgy Krijtové, nejprve stručně nastíníme problematiku mezikulturního kontaktu zprostředkovaného překlady v závislosti na tom, jakými charakteristikami dané kultury oplývají. Poté vymezíme pozici překladové literatury v rámci systému domácí literatury, shrneme vývoj česko-nizozemských vztahů a historii recepce nizozemské literatury v českém kulturním prostředí, abychom mohli nahlédnout, z jakých východisek Olga Krijtová při své práci vycházela a abychom mohli plně interpretovat význam, jaký pro českou překladovou literaturu, nederlandistiku i česko-nizozemské vztahy má.

Po tomto teoretickém úvodu se bude možné zabývat konkrétními aspekty role Olgy Krijtové jako zprostředkovatelky nizozemské literatury českému čtenáři. Provedením rešerše v překladových databázích zjistíme, jaký poměr přeložené nizozemské literatury do českého jazyka uvedla právě Olga Krijtová.

Dále provedeme translatickou analýzu jednoho z jejích oceněných překladů, abychom zjistili, jaké používala překladatelské strategie a postupy, neboť prostřednictvím svých překladů utváří názory na nizozemskou literaturu a kulturu mnoha českých čtenářů.

2 Překlad jako zprostředkovatel kontaktu mezi dvěma rozdílnými kulturami

2.1 Klasifikace české a nizozemské kultury

Třebaže je nizozemská kultura rozsáhlejší a rozlehlejší, lze českou i nizozemskou kulturu v celosvětovém měřítku vnímat jako malé kultury. Jejich vzájemnou literární interakci tedy lze hodnotit jako recepci literatur menších kultur jinými menšími kulturami. Jak říká Špirk (2014: 128), prostřednictvím analýzy zacházení s texty či jejich překlady lze přispět k pochopení vztahů mezi kulturami. Způsob, jakým se cílová kultura vztahuje k textům zdrojové kultury, jak je interpretuje nebo modifikuje, lze vnímat jako indikátor jejich vzájemných vztahů.

Pokud bychom použili terminologii a přístup Even-Zohara (1990: 45-51), mohli bychom českou i nizozemskou literaturu v rámci světového kontextu označit spíše za periferní.

Dále Špirk (2014:130) zmiňuje, že velká kultura může být malou kulturou vnímána jako ohrožující, což v případě české a nizozemské kultury není příliš relevantní.

Dalším pozoruhodným jevem, který může osvětlovat vztahy mezi kulturami prostřednictvím překladů, je fenomén cíleného nepřekládání. Špirk (2014:155) ho popisuje jako neexistenci textů zdrojové literatury v překladu v cílové kultuře. Můžeme se zabývat tím, co danou kulturu přiměje k rozhodnutí přeložit určité texty a ignorovat jiné, a můžeme tak získat informace o dané kultuře, jejích hodnotách, případně o povaze panujícího režimu a cenzuře.

Zde lze zmínit kupříkladu případ románu *Růže z masa* od Jana Wolkerse, který Olga Krijtová přeložila v šedesátém osmém roce, ale s nástupem normalizace byl stažen z edičního plánu a vydání se dočkal až po sametové revoluci. Z toho, že komunistický režim bránil vydávání moderních děl, která netypickým způsobem tematizují lidskou úzkost a sexualitu, můžeme usoudit na některé jeho rysy.

Do výběru textu k překladu i překladatelských strategií samozřejmě vstupují politické události. Krijt (2014: 127) uvádí, že nizozemská komunistická strana byla velice zaujata poúnorovým vývojem v Československu a zadávala si překlady československých komunistických pamfletů. Podněcovala obyvatelstvo k následování československého

příkladu a prosazovala heslo s optickým rýmem: *Praag...Den Haag!*, jakkoli bylo převzetí moci nizozemskou komunistickou stranou nereálné.

Krijtová (2011: 34) k této problematice poznamenává, že to, co se nejčastěji podílí na zkreslení nebo neúplném obrazu určité literatury nebo určitého období, jsou nejčastěji ideologické důvody. Během komunistického režimu se literární a umělecká pozornost západní Evropy se v kontextu střední a východní Evropy soustředila zejména na disidentské autory, a ostatním nevěnovala téměř žádnou pozornost. Ovšem i dnes, když jsou ty největší překážky odstraněny, je obraz dané kultury a literatury nutně fragmentovaný a neúplný – literární nabídka je příliš velká a segment přeložené literatury ji nemůže nikdy obsáhnout.

2.2 Překlad z malých a velkých jazyků

Při uvažování o rozdílech při překládání z malých a velkých jazyků Špirk (2014: 130) uvažuje o tom, že omezení, se kterými se potýkají překladatelé z velkých jazyků, se vztahují i na překladatele z malých jazyků, ale lze stanovit hypotézu, že tato omezení se v závislosti na velikosti jazyka, potažmo literatury a kultury, nebudou příliš lišit kvalitativně, ale spíše kvantitativně.

Co se nám jeví jako kvalitativně odlišné a co zde můžeme v souvislosti s překládáním z malého jazyka zmínit, je zvýšená náchylnost k překládání z druhé ruky přes mediační jazyk. V rámci rešerše dále zmíněných překladových databází se ukázalo, že v kontextu překládání z nizozemského do českého jazyka se tento fenomén objevuje ve dvou oblastech – mezi překlady historických a vesnických románů devatenáctého a počátku dvacátého století, pro které byla jako mediační jazyk použita němčina, a mezi současnými překlady velkého množství encyklopedií a chovatelských či pěstitelských příruček z nakladatelství *Čestlice Rebo*, které pro část této produkce využívá jako mediačního jazyka angličtinu či němčinu. Důvody skrývající se za tímto fenoménem se zdají být zřejmé – v minulosti šlo spíše o jazykovou otázku, dnes spíše o finanční.

Co se týče překladu obecněji, Levý (1983: 93) na překlad pohlíží jako na prolínání dvou struktur: na jedné straně stojí významový obsah a formální obrys originálu, na druhé straně do hry vstupuje soustava uměleckých, jazykově vázaných rysů dodaných překladatelem.

Důležitá je funkce překladu v národní kultuře (Levý 1983: 96). Přeložené dílo se stává fenoménem cílové kultury a disponuje podobnou funkcí, jako původní díla, a navíc přináší specifickou informační hodnotu o cizí literatuře a cizí kultuře.

V konkrétním případě románu *Fámy* je tematizována situace koloniální války a dezerce z této války, s čímž české sociálně-kulturní prostředí nemá přímou zkušenost. Dále dílo reflektuje příchod podezřelého elementu do uzavřené vesnické komunity, vznik a šíření fám, což už je něco, k čemu se běžný český příjemce pravděpodobně může vztáhnout na základě osobní zkušenosti.

Významným aspektem je také situace poměru obou kulturních oblastí, o čemž jsme stručně pojednali výše, a současná kulturní situace v cílové literatuře. Informativní funkce překladu je zpravidla tím silnější, čím odlehlejší je původní kultura. Překlad může nahrazovat či posilovat původní písemnictví, nebo mu může konkurovat, může pomoci objevovat nové literární formy a možnosti nebo naopak do domácí literatury zanášet neústrojně výrazy (Levý 1983: 98).

V případě *Fám* tkví hlavní těžiště románu v narativní dimenzi, která je pro českého recipienta transparentní, spíše než v jazykově vázané estetice či nových básnických formách. Nabízí se otázka, jakou informovanost nutnou pro pochopení díla a estetický prožitek z něj lze u českého recipienta předpokládat. Na zásadní realie lze poukázat prostřednictvím paratextů. Co se týče jazykové problematiky překladu, dle Levého (1983: 67) se dotýká hlavně těchto otázek:

- a) poměru dvou jazykových systémů;
- b) výskytu stop jazyka originálu ve stylizaci překladu;
- c) napětí ve stylu překladu, jež vzniká tím, že myšlenka se převádí do jazyka, v němž nebyla vytvořena.

Vlivy jazyka originálu na utváření jazyka překladu Levý (1983:72) rozděluje na přímé (z pozitivního hlediska – přítomnost neústrojných vazeb tvořených podle originálu, z negativního hlediska – nepřítomnost konstrukcí vyskytujících se pouze v cílovém jazyce) a nepřímé, vedené snahou odlišit se od stylistických prostředků originálu.

Jak Levý (1983:73) zakončuje, vždy je nutné se smířit s tím, že jazykový výraz v překládaném díle není absolutní, nýbrž představuje jednu z mnoha možností.

3 Česko-nizozemské vztahy

3.1 Historické a politické vazby

Nizozemský historik českého původu Hans Renner si všímá podobností mezi Českou republikou a Nizozemským královstvím – obě země jsou malé státy sousedící s velkým Německem a ve svém regionu patřily a patří k ekonomicky a sociálně vyspělejšími strukturám. Obě země v Evropě leží na strategicky citlivém místě.

Jak uvádí Sklenářová (2006: 21), počátek doložených vzájemných česko-nizozemských vztahů se datuje do 11. století, kdy byl v Utrechtu vězněn kníže Jaromír. Ve čtrnáctém století se do českých zemí rozšířilo nizozemské náboženské hnutí Devotio moderna, jejíž zakladatel Geert Groote navštívil Prahu a udržoval styky s českými mysliteli. První dochovaná česká písemná zmínka o Nizozemí pochází dle Sklenářové (2006: 22) z roku 1466 a představuje svědectví Václava Šaška z Bříkova o cestě poselstva vyslaného Jiřím z Poděbrad do Evropy, a které se zastavilo i v „Nízkých zemích“. Nizozemský jezuita Petr Canisius v Praze založil v roce 1559 v dominikánském kostele sv. Klimenta pražské koleje, přičemž polovina z dvanácti jezuitů byla z Nizozemí. O několik let později expandovali jezuité i do Olomouce a Brna (Praha, Brno a Olomouc jsou dodnes v České republice jediná tři místa, kde se na místních univerzitách vyučuje nederlandistika).

Další kapitolu vzájemných vztahů představovala třicetiletá válka (1618-1648). V Nizozemí se bojovalo proti španělským Habsburkům a v Čechách proti rakouským. Po bitvě na Bílé hoře uprchl Fridrich Falcký s mnoha přívrženci do Haagu, kde jich poté mnoho zůstalo. Krijt (2014: 70) tvrdí, že společný odboj proti Habsburkům v bitvě na Bílé hoře představoval největší společnou česko-nizozemskou vojenskou operaci, na které se Nizozemci podíleli několika kontingenty námezdních vojáků a značnou finanční podporou. Renner¹ mluví o pěti až šesti tisících vojácích ze severního Nizozemí, kteří přišli bojovat do českých zemí. Tématu Bílé hory a nizozemské politiky se věnoval přední český historik Josef Polišenský.

V armádě a námořní flotě Republiky spojených provincií (1581-1795) sloužili čeští vojáci, námořníci a důstojníci, kterým se pak říkalo „Nýdrlanti“ (Krijt 2014: 163)

V osmnáctém století hledali náboženští uprchlíci z Čech a Moravy úkryt v Nizozemí, mezi nimi i členové moravské Jednoty bratrské, kteří se dostali až do nizozemských kolonií v Surinamu a na Nizozemských Antilách, kde působí dodnes.

V období první světové války působil v Rotterdamu Tomáš Garrigue Masaryk v rámci odboje proti Rakousku-Uhersku, neboť Nizozemsko pro tuto roli mělo ideální předpoklady – bylo neutrální, tudíž nizozemský tisk mohl poskytovat informace ze světa, a v dosahu Velké Británie i Francie.

Významnou roli Nizozemska jako prostoru, kde probíhalo teoretické utváření československého státu, potvrzují i dobové záznamy v archivu nizozemského konzulátu v Praze.

Během války byl v rámci Maffie v odboji v Nizozemsku činný také Emil Filla, který fungoval jako spojka mezi domácím a zahraničním odbojem a v roce 1934 o tom společně s Janem Hajšmanem napsali knihu *Hlídky české Maffie v Holandsku* (Krijt 2014: 170)

3.2 Spolek Nizozemsko-Československo (Vereniging Nederland-Tsjechoslowakije)

Významnou organizací na poli česko-nizozemských vztahů byl *Spolek Nizozemsko-Československo (Vereniging Nederland-Tsjechoslowakije)*. Jak popisuje Sklenářová (2014: 112 a násl.), šlo o nizozemskou organizaci pro posilování společných kulturních vztahů, působící v meziválečném období. Její vznik je vázán na československé velvyslanectví v Haagu a byla založena v červnu 1922 z podnětu českých vzdělanců, mimo jiné docenta nizozemského jazyka na Univerzitě Karlově dr. Františka Kaldy a tajemníka československého velvyslanectví Rudolfa Jordána Vonky, kterým bude věnována pozornost dále. Spolek si dal za cíl pomoci vzájemnému poznávání a mezi jeho členy se nacházeli významní nizozemští i čeští představitelé kulturního, politického i obchodního života, kteří svými kontakty a vlivem pomáhali při šíření jména republiky v království.

V rámci jedné z prvních vykázaných aktivit se dle nizozemského tisku v březnu 1923 podílel na výstavě maket pro budoucí sochu Jana Amose Komenského v Amsterdamu. Dále se Spolek věnoval přednáškové činnosti, pořádání výstav (uskutečnil výstavy a prezentace české grafiky, českých a moravských hradů, tradic, poezie, apod.), koncertů a společenských akcí. Jedna z výstav českého uměleckého průmyslu se v roce 1936 přesunula dokonce i do Nizozemské východní Indie. Významným momentem vzájemných kulturních vztahů se 28. března 1935 stalo otevření opravené kaple s hrobem Jana Amose Komenského ve valonském kostele v Naardenu a v roce 1935 uspořádání oslav 85. narozenin prezidenta T. G. Masaryka v Amsterdamu.

Detaily ohledně pátrání ve valonském kostele poskytuje Sklenářová (2010: 36): specifikuje, že jedna ze tří koster uložených v hrobě číslo osm byla antropologickým výzkumem identifikována jako ostatky Jana Amose Komenského dne 19. července 1929.

V roce 1933 byla podepsána dohoda o věčném nájmu tohoto valonského kostelíka pro tehdejší Československo. Na Komenského vazby na Naarden odkazuje i vyobrazení charakteristického opevnění města na české dvousetkorunové bankovce.

Po podpisu mnichovské dohody inicioval Spolek finanční sbírku na podporu československých občanů, kteří byli hmotně postiženi změnami hranic. V denním tisku otiskl Spolek výzvu, v níž se psalo, že „*povinností každého člověka vděčného za zabránění válce v Evropě je podpořit ty, kteří v důsledku politických událostí museli opustit své domovy a majetek.*“ O této iniciativě informoval v lednu 1939 i československý tisk. Článek v Lidových novinách *Pomocná ruka Holanďanů* informoval, že výtěžek sbírky ve výši čtyři sta tisíc korun československé vyslanectví převedlo na konto v Národní bance.

Po druhé světové válce existují o Spolku jen kusé informace. Nebyl po komunistickém převratu v Československu rozpuštěn, avšak jeho členové se usnesli, že nebude vyvíjet činnost. Právně tedy Spolek zanikl 10. května 1952.

Po komunistickém převratu do Nizozemska prchali akademici a studenti, a jak vzpomíná Krijt (2014: 176) byli prostřednictvím *Universitaire Asiel fonds (Univerzitní azylový fond)* podporováni při studiu na nizozemských univerzitách.

V roce 1977 Československo navštívil nizozemský ministr zahraniční Max van den Stoel a přijal Jana Patočku, kterého přivedli nizozemští novináři. Stal se tak prvním západoevropským politikem, který kontaktoval Chartu 77 (Sklenářová 2006: 31). Po tomto setkání se vzájemné politické vztahy obou zemí ocitly na bodu mrazu, a zlepšily se až po převratu v roce 1989.

3.3 Ekonomické vazby

V roce 1922 začal v Nizozemsku podnikat Tomáš Baťa, který v provincii Severní Brabantsko postavil baťovu továrnu, kde pod vedením českých odborníků pracovali nizozemští zaměstnanci. Postupně ve městě Best vybudoval čtvrť *Batadorp* (*dorp* znamená nizozemsky vesnice), postavenou podle vzoru ve Zlíně. V době největšího rozkvětu zde pracovalo a bydlelo 2 500 dělníků. Dnes je továrna v Batadorp posledním fungujícím baťovským satelitem v Evropě a zaměřuje se na výrobu bezpečnostní obuvi (Krijt 2014: 83). Po rozdělení Československa uznalo Nizozemské království Českou republiku jako samostatný nezávislý stát v den jejího vzniku a úroveň bilaterálních obchodně ekonomických vztahů mezi těmito dvěma státy můžeme charakterizovat jako velmi vysokou.

3.4 Umění a vzdělávání

České a nizozemské vlivy se prolínaly i v oblasti umění a vzdělávání. Jak již bylo řečeno, na Karlově univerzitě studoval mimo jiných nizozemských studentů také mystik Geert Groote a na proslulé církevní škole v Lutychu se vzdělával Kosmas.

Významně byli Nizozemci zastoupeni mezi umělci na dvoře Rudolfa II. Působili zde například malíři z Jižního Nizozemí Joris a Jacob Hoefnagelové, Bartholomeus Spranger, Peter Stevens nebo vynikající mědirytec Egidius Sadeler. Ze Severního Nizozemí to byl například sochař Adrian de Vries (Sklenářová 2006: 33). Krijt (2014: 72) dále vyzdvihuje osobu Cornelise Drebbele z Haarlemu, který na rudolfinském dvoře zkonstruoval například ponorku a mikroskop a byl jmenován „vrchním alchymistou“.

Patrně nejvýznamnější historickou postavou spojující české a nizozemské prostředí byl Jan Amos Komenský. V letech 1656-1670 žil v Amsterdamu a svůj čtyřdílný spis *Opera didactica Omnia* věnoval amsterdamské radě. V Nizozemí měly velký ohlas jeho pedagogické spisy a v duchu této tradice jsou po něm v Nizozemsku i ve Vlámku dodnes pojmenovávány vzdělávací instituce, jako mateřské a základní školy.

Co se týče nizozemských vlivů v českém jazyce, uvádí Krijt (2014: 195) etymologii českého substantiva *flám*, které pochází z nizozemského označení pro vlámského žoldnéře, kteří prosluli hýřivým způsobem života. Dále zmiňuje frazeologismus *pije jako Holender*, tzn.

excesivně. Tento frazeologismus odkazuje k holandským tesařům, kteří jezdili do českých lesů těžít bukové dřevo.

4 Recepce nizozemské literatury v českém literárním kontextu

4.1 Pozice překladové literatury v rámci literárního polystému

Pozicí překladové literatury v rámci literárního polysystému se zabývá například Itamar Even-Zohar. Jak uvádí (1990:45-51), v přehledech literární historie se překlady obvykle nezmiňují, a pokud ano, tak pouze v případech, kdy se tomu nelze vyhnout, například při diskuzi o středověké nebo renesanční literatuře. Což je paradoxní, neboť překladová literatura tvoří svébytnou a důležitou součást literárního systému dané kultury.

Následkem tohoto přístupu si čtenář většinou neuvědomí, jakou funkci překladová literatura v daném literárním systému zastává. Stejně tak čtenáři zůstane skrytý fakt, že překladová literatura tvoří literární systém sám o sobě.

Even-Zohar si klade otázku, zda v tomto (do určité míry náhodném) systému překladové literatury existují stejné kulturní a verbální vazby, jako v systému domácí literatury. Argumentuje tím, že překladové texty korelují minimálně dvěma způsoby. Zprvu hovoří o způsobu, jakým jsou zdrojové texty cílovou kulturou vybrány k překladu – principy výběru vždy nějakým způsobem korelují s domácí literaturou. Druhý způsob dle Even-Zohara spočívá v tom, jak využívají literární repertoár.

Uvažování o překladové literatuře je pro deskripci a explanaci literárního polysystému zásadní, Even-Zohar považuje systém překladové literatury za neaktivnější systém v rámci literárního polysystému. V lingvistických studiích je ovšem překladové literatuře přisuzována periferní pozice.

V českém kontextu do této problematiky vstupuje nejspíše i důraz kladený na domácí literaturu z důvodu její důležitosti pro domácího čtenáře a jeho kulturně-literární kořeny. Domácí literatura pomáhá utvářet životní krajinu příjemce trochu jiným způsobem, než překladová literatura.

Even-Zohar dále vyzdvihuje inovativní potenciál překladové literatury a její vliv na domácí literaturu. Dochází pak ke stírání jasné hranice mezi domácí a překladovou literaturou, které se tak slévají v jeden proud. Překladová literatura poté často nějakým způsobem iniciuje zrod nové literární tendence či repertoáru a přináší novou poetickou realitu.

Existující domácí polysystém, již spoluutvářený systémem překladové literatury, tak ovlivňuje další výběr děl k překladu.

Even-Zohar rozlišuje případy, ve kterých může překladová literatura domácí literaturu zásadně inovovat a modifikovat: jako první příklad uvádí situaci „mladé“ literatury, která se ještě nevykrytalizovala a za pomoci překladové literatury konstruuje nový literární jazyk.

Další taková situace nastává, pokud je určitý literární proud periferní či slabý – v takém případě může být prostřednictvím překladové literatury posílen a obohacen.

Jako třetí situaci zmiňuje období literárního vakua, obrátů a krizí.

Jak poznamenává dále, překladová literatura může mít i opačné, konzervativní tendence.

I překladová literatura sama o sobě může zaujímat jak centrální, tak periferní pozici. Můžeme konstatovat, že nizozemská překladová literatura zaujímá v českém literárním polysystému spíše periferní pozici, stejně tak jako česká překladová literatura v nizozemském literárním systému.

Dále zdůrazňuje, že otázka, zda se daný literární segment nachází v centrální či periferní pozici, má mimo jiné vliv na překladatelskou činnost. Pokud překládaná literatura zaujímá periferní pozici, překladatel se může snažit aplikovat předpřipravená schémata a nepromyšlené překladatelské postupy, následkem čehož vznikne neadekvátní překlad.

Jak zjistíme, na jednotkový případ překladu románu *De geruchten* se tato úvaha nevztahuje.

4.2 Přehled vývoje recepce nizozemské literatury v české kultuře

Co se týče počátku recepce nizozemské literatury v českém prostředí, naše první překlady z Nizozemí nebyly a nemohly být pořízeny z nizozemštiny, ale z latiny a řečtiny. Jako příklad můžeme uvést dílo *Moriae encomium, sive Stultitiae laus/Lof der Zotheid* od Erasma Rotterdamského, vydané v roce 1509 a přeložené do českého jazyka již o čtyři roky později Řehořem Hrubým z Jelení, čímž se *Chvála bláznovství* stala prvním překladem tohoto díla do národního jazyka.

Jak uvádí Sklenářová (2006: 24), v 16. století bylo učení Erasma Rotterdamského v českých zemích rozšířené, dopisoval si s českými učiteli a zajímal se o situaci po husitských válkách. Jeho díla v českém prostředí vedle Řehoře Hrubého z Jelení vydávali Sixt z Ottersdorfu a Jiří Melantrich.

Jak uvádí Engelbrecht et al. (2015: 12), v tomto období se z nizozemské jazykové oblasti do českého prostředí dostávaly zejména náboženské nebo filosofické texty. První literární překlady se objevily v devatenáctém století a šlo o díla vlámského spisovatele Hendrika Conscience, který se se svými národními a historickými romány těšil u českých

čtenářů velké oblibě. Jeho první překlady do češtiny jsou ovšem často překlady z druhé ruky, přeložené z německého jazyka. Engelbrecht et al. (2015: 16) tyto překlady zasazuje do kontextu a časového rámce: První české překlady nizozemských děl spadají do vrcholné fáze českého národního obrození, přestože nemáme autorství všech překladů podloženo, existují pádné domněnky, že překladateli byli tehdejší národní buditelé. Proč byly pro české obrozence texty Belgičanů tak zajímavé, že se je rozhodli zpřístupnit českému publiku? Důležitým impulsem bylo osamostatnění Belgie v roce 1830 a úsilí Vlámů o zrovnoprávnění nizozemštiny s francouzštinou.

Je zjevné, že tyto události v českých obrozencích rezonovaly.

Na konci osmdesátých a na počátku devadesátých let devatenáctého století se v českém prostředí začínaly objevovat první překlady moderních autorů. Vycházely zejména v soudobých literárních časopisech, například *Lumír*, *Moderní revue*, *Květy*, *Vesna* a další. Postupně se začaly objevovat i knižně, nejčastěji u nakladatelky Kamilly Neumannové a v nakladatelství J. R. Vilímka.

Engelbrecht et al (2015:14) v dějinách recepce nizozemské literatury v českém kontextu rozlišuje čtyři období. Prvním z nich bylo již zmíněné období od čtyřicátých let devatenáctého století do roku 1918, druhé období zahrnuje meziválečná léta, čas války a první poválečná léta, třetí období je doba komunismu a čtvrtým obdobím doba od sametové revoluce do současnosti.

Co se týče druhého období, Engelbrecht et al. (2015: 48) zaznamenává, že v důsledku politických a sociálních změn ztratila katolická nakladatelství výsadní postavení pro vydávání vlámských překladů a objevila se tři nová nakladatelství, významná z hlediska produkce nizozemských překladů: *Sfinx* (1919-1949), *Družstevní práce* (1922-1957) a *Symposion* (1921-1949). Většina překladů z nizozemštiny, které u těchto nakladatelství vyšly, pocházely od Lídy Faltové a Rudolfa Jordána Vonky, významných překladatelů z nizozemštiny do češtiny, o kterých je podrobněji pojednáno níže.

Za okupace byli německými autoritami z pochopitelných důvodů prosazováni zejména vlámská a vlastenečtí autoři. Mezi spisovatele, které německý okupantský režim ve Vlámku prosazoval, patřili především Gerard Walschap a Felix Timmermans.

V průběhu třetího období, mezi lety 1949-1989, byla literární i překladatelská produkce silně ovlivněna komunistickým režimem. Engelbrecht et al. (2015: 70) uvádí, že se obecně v rámci překladové literatury akcentovala klasická literatura, literatura shodující se s hodnotami

požadovanými panující ideologií a literatura reflektující válečné téma. V rámci nizozemské překladové produkce se pak prosazovala regionální próza, náměty z prostředí nizozemských kolonií, historické romány a literatura pro děti a mládež.

V souvislosti s literaturou pro děti a mládež je nutné zmínit nizozemskou spisovatelku a překladatelku Miep Diekmann, jejíž celou sérii dětských knih o hrdince Annejet do češtiny převedla Olga Krijtová.

Smolka Fruhwirtová (2011: 87) období krátce po druhé světové válce označuje jako nepřehledné. *„Svaz českých knihkupců a nakladatelů nastavil regulační pravidla pro nakladatelskou činnost v souladu s dobovými politickými tendencemi o kontrolu kulturního života a již od 4. června 1945 nemohla být v ČSR vytištěna žádná kniha bez povolení publikačního odboru ministerstva informací. Regulační snahy se nejdříve omezovaly na vymýcení zábavné populární četby, literárního braku, vědecky nepodložených publikací a esoterické literatury, umělecky náročnější literatura začala být regulována až po roce 1948.“* Všechny tyto změny se samozřejmě promítaly i do vydávání překladové literatury.

Jak dále Smolka Fruhwirtová poznamenává, po válce nakladatelství usilovala o zpřístupnění zásadních zahraničních titulů a zaplnění mezer zapříčiněných druhou světovou válkou. Nový a široký literární proud představovala literární reflexe zážitku druhé světové války.

Zejména v nizozemské literatuře byla druhá světová válka velmi intenzivně tematizována, což bylo dáno mimo jiné i jejím průběhem a dopadem na nizozemské obyvatelstvo, a literární reflexe druhé světové války dodnes tvoří značnou část nizozemského literárního kánonu.

Co se týče problematiky vydávání překladů zahraničních děl v komunistickém Československu, Krijt (2014: 93) upozorňuje na další faktor – někteří nizozemští spisovatelé nechtěli, aby byla jejich díla v zemích s totalitním režimem vydávána. V některých případech šlo spisovatelům o princip a o způsob, jak projevit nesouhlas s tímto režimem, a v některých případech měli autoři strach o plnění svých autorských práv.

Po roce 1989 vyzdvihuje Engelbrecht et al. (2015: 96) vznik nakladatelských edic, podporujících šíření nizozemské literatury v českém prostředí. Jedná se o Nizozemskou knihovnu nakladatelství Iva Železného, která sice neměla dlouhého trvání, ale stihly v ní vyjít díla od známých spisovatelů Harryho Mulische a J. Bernlefa.

Další byla opět pouze krátce vycházející Nizozemská edice nakladatelství Cinemax, která se zaměřovala spíše na kulturně-poznávací literaturu. Jak ovšem poznamenává Engelbrecht et al.

(2015: 98), navzdory jejich krátké existenci tyto edice „stvrdily zájem o vydávání českých překladů nizozemské literatury.“

V *Dějínách nizozemské a vlámské literatury* (2015: 478) se uvádí, že celkový počet nizozemských titulů přeložených do češtiny dosahuje počtu 650. V tomto součtu nejsou zahrnuty reedice a zahrnuje veškerou dosud známou literární tvorbu, včetně překladů uveřejněných v časopisech.

4.3 Významní historičtí čeští překladatelé z nizozemštiny

Mezi nejznámější české překladaatele z nizozemštiny, kteří byli překladatelsky aktivní v různých obdobích před Olgou Krijtovou, patří zejména Rudolf Jordán Vonka, Lída Faltová, Ella Kazdová a Miroslav Drápal.

Rudolf Jordán Vonka (1877-1964) byl pedagog, badatel a překladatel. V letech 1920 až 1924 působil jako tajemník československého zastupitelského úřadu v Haagu, později jako tiskový mluvčí ministerstva zahraničí a vrchní odborový rada. Zabýval se mj. komeniologií a zasloužil se o objevení zapomenutého hrobu Jana Amose Komenského a pomohl prosadit výstavbu památníku v Naardenu. V rámci širokého záběru vlastních vědeckých i populárních publikací se věnoval i oblasti česko-nizozemských politických a kulturních vztahů. Vedle toho je také autorem řady překladů z angličtiny, němčiny a nizozemštiny. Co se týče překladů z nizozemštiny, soustředil se zejména na výše zmíněného vlámského spisovatele Felixe Timmermanse; v některých případech jsou jeho překlady z dvacátých, třicátých a čtyřicátých let, podléhající tehdejší estetiky a překladatelským normám, stále jediným dostupným překladem v českém jazyce (např. *Pallieter, Petr Brueghel*).

Miroslav Drápal (1916-1991) vedle mnohých překladů z francouzštiny zpřístupnil českým čtenářům mimo jiné *Deník Anne Frankové* a jedno ze zásadních děl nizozemské literatury *Maxe Havelaara*, který je v jeho překladu dostupný dodnes.

Lída Faltová (1890-1944) přeložila na tři desítky populárních nizozemských a vlámských románů, mezi nimi i světově proslulá díla od Johana Fabriciuse nebo Multatuliho. Jak poznamenává Wilken Engelbrecht (2015: 48), „její texty se vždy vyznačovaly vysokou kvalitou.“

Ella Kazdová (1909-1982) se v rámci překládání z nizozemštiny soustředila například na sociální romány vlámského autora Freda Germonpreze či na humoristické romány nizozemského spisovatele Toona Kortoomse.

Výše zmínění překladatelé se věnovali překládání z nizozemštiny intenzivně, vedle nich působili ještě jiní, kteří se ale nizozemské literatuře věnovali pouze okrajově či sporadicky.

4.4 Nizozemské organizace na podporu šíření nizozemské literatury v zahraničí

Nizozemí jako poměrně malá kultura, která se musela v minulosti o svůj jazyk zasazovat, disponuje širokým systémem organizací na podporu šíření nizozemské literatury v zahraničí, dotací a ocenění pro překladatele a akcí pro seznámení veřejnosti s překladatelským řemeslem a překladateli.

Největší z těchto organizací je *Nederlands Letterenfonds (Nizozemský literární fond)* v Nizozemsku a *Vlaams Fonds voor de Letteren (Vlámský fond pro literaturu)* v Belgii. Zvlášť nebo společně udílejí například *Nederlands Letterenfonds Vertaalprijs* pro překladatele, jejichž překladatelské dílo vyniká vysokou kvalitou, zasazují se o propagaci určité jazykové oblasti nebo literárního žánru a fungují jako prostředníci mezi jazyky, literaturami a kulturami. V liché roky je cena udělena překladateli do nizozemštiny a v sudé roky jsou oceněni dva překladatelé; jeden do nizozemštiny a jeden z nizozemštiny.

Dále jednou za dva roky udílejí *Brockway Prize* pro překladatele poezie z nizozemštiny, *Else Otten Übersetzerpreis* pro nejlepší současný překlad nizozemskojazyčného díla do němčiny, *Prix des Phares du Nord* pro nejlepší současný překlad nizozemskojazyčného díla do francouzštiny, *Vondel Translation Prize* pro nejlepší překlad nizozemskojazyčného literárního nebo kulturně-historického díla do angličtiny. Pro české kulturní prostředí je významná *Aleida Schot-prijs*, cena nizozemské slavistky a překladatelky Aleidy Schot, která se od roku 1981 jednou za dva roky udílí za nejlepší literární překlad ze slovanských jazyků do nizozemštiny.

V Nizozemsku i Belgii se pravidelně pořádají překladatelské soutěže a překladatelské dny; tradici zde mají také překladatelské domy, kam se mohou překladatelé z nizozemštiny na několik měsíců uchýlit a překládat za finanční podpory přímo ve zdrojové kultuře. Takové domy se nacházejí například v Amsterdamu a Antverpách.

Co se týče významných nizozemských překladatelů z českého jazyka, lze zmínit například Keese Merckse, bohemistu a pedagoga z Amsterdamské univerzity, kde založil obor bohemistiky. V roce 1987 získal Cenu Martinuse Nijhoffa za překlady moderní i klasické české literatury. Přeložil díla Ludvíka Vaculíka, Jiřího Grušy, Josefa Škvoreckého a Václava Havla. Cíleně vyhledával disidentské autory a snažil se je prosazovat u nizozemských nakladatelů. Z klasické literatury přeložil například Boženu Němcovou, Karla Hynka Máchu, Karla Čapka a Ladislava Klímu. Za své překladatelské zásluhy obdržel v roce 1985 taktéž výše zmíněnou Cenu Aleidy Schot. V jeho díle pokračují jeho studenti, Edgar de Bruin, Irma Pieper nebo Hank Geerts.

4.5 České organizace na podporu šíření nizozemské literatury

V České republice je činných několik uskupení zabývajících se propagací a zpřístupňováním nizozemské literatury, kultury a nizozemského jazyka.

Mezi nejvýraznější patří *Společnost pro nizozemskou a vlámskou kulturu Ne-Be* (název Ne-Be odkazuje na Nederland a België), kterou založili čeští nederlandisté v roce 1999. Informuje o kulturním, uměleckém, literárním i společenském dění v České republice, jež souvisí s nizozemskými jazykovými oblastmi. Pořádá přednášky a literární večery, buduje nizozemskou knihovnu, podporuje vydávání překladů nizozemské a vlámské literatury a udržuje kontakty s velvyslanectvími Nizozemska, Belgie a Jihoafrické republiky.

Další organizací je *Nederlandse Taal en Cultuur s.r.o.*, poskytující překladatelské a tlumočnické služby, výuku nizozemského jazyka a věnující se i kulturním projektům.

Jako poslední zmíníme literární agenturu *Pluh*, kterou v roce 2003 založili bohemisté Edgar de Bruin a Magda de Bruin Hüblová. Jejich agentura podporuje překládání a vydávání českých autorů převážně v Nizozemsku a Belgii, stejně jako překládání a vydávání nizozemsky píšících autorů do češtiny.

Edgar de Bruin (nar. 1958) vystudoval bohemistiku na Amsterdamské univerzitě a na Univerzitě Karlově, a přeložil téměř čtyři desítky českých literárních titulů do nizozemštiny. V roce 2007 získal Cenu Aleidy Schot za překlad *Kloktat dehet* Jáchyma Topola (*Spoelen met teerzeep*), Obec spisovatelů mu v roce 2008 udělila cenu Premia Bohemica, která byla od roku 1993 každoročně udílěna zahraničním překladatelům, kteří se zaslouhují o šíření české

literatury ve své kultuře, a v roce 2015 obdržel významnou Cenu Nizozemského literárního fondu, zmíněnou výše.

Magda de Bruin Hüblová (nar. 1959), manželka Edgara de Bruina, vystudovala slavistiku na Amsterdamské univerzitě a působí jako překladatelka z nizozemštiny, literární agentka a publicistka.

Patří mezi aktivní překladatelky zejména moderní nizozemské literatury. Z rešerše literárních překladů z nizozemštiny do češtiny ve sledovaném období 1957-2016 vyplývá, že je autorkou 23 překladů, což v českém kontextu představuje vysoký počet.

5 Vývoj a současný stav oboru nederlandistiky v České republice

Stanisław Prędoła, polský nederlandista z Wrocławu, shrnuje, že nederlandistika ve střední a východní Evropě má krátkou, ale pohnutou historii. Rozvoj nederlandistiky v tomto kulturním regionu reflektoval politické změny, zejména pád komunismu a demokratický obrat. Dále uvádí, že v rámci střední a východní Evropy největší rozmach zaznamenala v Maďarsku, Polsku a České republice (Predota 2008: 37).

Rozděluje tento vývoj do dvou fází, přičemž první fázi označuje jako počáteční. Pro toto období jsou typické jazykově-didaktické aktivity učitelů nizozemštiny a vznik pomůcek pro výuku jazyka. Významnou událostí tohoto období bylo kolokvium *Didaktika nizozemského jazyka a kultury ve střední a východní Evropě* uspořádané v roce 1997 Univerzitou Palackého v Olomouci. Toto období skončilo, když vznikly nové katedry a ústavy, kde se nederlandistika studuje jako hlavní obor. Vedle zavedených center v Budapešti, Praze, Varšavě, Vídni a Vratislavi vznikla nová v Bělehradě, Bratislavě a Debrecínu.

Van Uffelen (1999: 40) to porovnává s dřívější situací, kdy bylo jediným centrem nederlandistiky za železnou oponou Lipsko.

Druhou fázi označuje Predota (2008: 38) jako fázi růstu, vyznačující se zintenzivněním vědeckých aktivit, pravidelně organizovanými kolokvií, na kterých hostují významné vědecké osobnosti ze západní Evropy a jižní Afriky, a dále publikacemi regionálních vědeckých periodik (v českém prostředí je to například sborník z kolokvií *Praagse Perspectieven* vydávaný oddělením nederlandistiky Filosofické fakulty Univerzity Karlovy).

5.1 Nederlandistika na Masarykově univerzitě v Brně

Engelbrecht (2008: 98) uvádí, že první kurz nizozemštiny na půdě brněnské univerzity začala v roce 1947 vyučovat nizozemská germanistka Erika Solařová-Montijn, která se do Československa provdala. Na rozvoji oboru se podílela také Ems Máčelová-van den Broecke, která též přišla do Brna koncem čtyřicátých let, a koncem sedmdesátých let začala s Josefem Skopalem psát *Česko-nizozemský slovník*, který vyšel v roce 1989. Za své zásluhy byla v roce 2001 pasována na rytíře řádu Oranje-Nassau.

Od roku 1997 univerzita nabízí bakalářské studium a v současné době i magisterské. Dle vyjádření Mgr. Marty Kostelecké, Ph.D., odborné asistentky na Ústavu germanistiky,

nordistiky a nederlandistiky, studuje v současné době nederlandistiku na Masarykově univerzitě dohromady 20 studentů ve druhém, čtvrtém a pátém ročníku.

5.2 Nederlandistika na Univerzitě Palackého v Olomouci

Studijní obor na olomoucké univerzitě byl zaveden v roce 1946 zásluhou prvního poválečného rektora univerzity, filozofa prof. dr. Josefa Ludvíka Fischera (1894-1973). Fischer strávil období druhé světové války v Nizozemsku a byl mj. předsedou výše zmíněného Spolku Československo-Nizozemsko. V letech 1951-1991 nebyl lektorát z politických důvodů obsazen, ovšem roku 1991 obnovila olomoucká nederlandistika svou činnost. V současné době je největším nederlandistickým centrem v České republice a studuje zde přibližně 90 kmenových studentů. Od 1. září 2003 je nederlandistika zcela samostatnou katedrou.

5.3 Nederlandistika na Univerzitě Karlově v Praze

Pražská nederlandistika je ze tří českých pracovišť nejstarší, byla založena v roce 1922. Zakladatelem nizozemských studií v Československu byl germanista a filolog František Kalda (1884-1959), který se nizozemštině věnoval přinejmenším od roku 1908. V roce 1919 začal vyučovat nizozemštinu v Praze a o dva roky později založil Filosofické fakultě Univerzity Karlovy ústav nederlandistiky, který je zde činný dodnes a spadá pod Ústav germánských studií.

Spolupracoval s jazykovědcem Bohumilem Trnkou, členem Pražského lingvistického kroužku, a fonetikem, logopedem a nederlandistou Přemyslem Janotou.

Engelbrecht (2008: 97) dodává, že Kalda v roce 1927 založil obor nederlandistiky i v Bratislavě, kde zůstal až do roku 1959 a věnoval se zde germánské filologii.

Dva z jeho slovenských studentů, Rudolf Gedeon a Júlia Májeková se stali důležitými aktéry na poli slovenské nederlandistiky. Júlia Májeková získala v roce 1978 Cenu Martinuse Nijhoffa za překlady děl Multatuliho, Antoona Coolena, A. den Doolaarda, Louise Couperuse, Simona Vestdijka, Miep Diekmann, Harryho Mulische a Jana Wolkerse do slovenštiny.

Na pražské nederlandistice po něm působil Bohumil Trnka, který v roce 1939 spolu s učitelem nizozemštiny L. J. Guittartem napsal první českou učebnici nizozemštiny, *Učebnici*

holandštiny se slovníkem. Od třetího vydání v roce 1962 už na ní spolupracovala jeho žačka Olga Krijtová, následující vydání již publikovala sama – jedná se o klasickou *Učebnici nizozemštiny*, která vychází dodnes.

Olga Krijtová rozvinula nederlandistiku na samostatný obor, přičemž věnovala primární pozornost literatuře, neboť se sama profilovala zejména jako literární překladatelka.

Jak zdůrazňuje van Uffelen (1999: 53), „*díky úsilí známé překladatelky Olgy Krijtové a lingvistů Přemysla Janoty a Zdenky Hrnčířové katedra přežila těžké začátky*“.

Hrnčířová (2008: 38) její zásluhy hodnotí následovně: „*Olga Krijtová se jako jedna ze zasloužilých průkopníků zasloužila o rozvoj nederlandistiky již před převratem, a za podmínek pro nizozemské kolegy nepředstavitelných položila základy k budoucímu rozkvětu*“.

V roce 2001 odešla do důchodu, třebaže po několik let stále působila ve zkušebních komisích a jako školitelka. Po jejím odchodu oddělení nederlandistiky vedla Zdenka Hrnčířová, s odborným zaměřením zejména na lexikologii a lexikografii.

Hrnčířová (2008: 106-107) poukazuje na to, že jednou z nejdůležitějších badatelských oblastí je pro pražskou nederlandistiku nizozemsko-česká lexikografie. V roce 1989 vydala spolu s Františkem Čermákem první vydání Česko-nizozemského a nizozemsko-českého slovníku s přehledem nizozemské gramatiky, který se zatím posledního vydání dočkal v roce 2005 a v současné době je největším slovníkem pro tuto jazykovou kombinaci.

Jako další významnou aktivitu uvádí účast na projektu paralelních korpusů organizovaný Ústavem Českého národního korpusu, a účastní se též pravidelně konferencí, pořádaných *Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (Mezinárodní sdružení pro nederlandistiku)*.

V současné době studuje nederlandistiku na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze dle vyjádření tajemnice Ústavu germánských studií Zuzany Rybenské 15 studentů v bakalářském programu a 17 studentů v magisterském programu.

6 Olga Krijtová

Olga Krijtová se narodila 30. března 1931 v Hradci Králové a zemřela 7. listopadu 2013 v Praze. Na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy vystudovala angličtinu a nizozemštinu a celý život působila jako velmi plodná překladatelka, lingvistka, pedagožka a spisovatelka.

Jak v úvodu její vlastní knížky zamyšlení a vzpomínek uvádí Hrnčířová (Krijtová, 2011: 1), Olga Krijtová prostřednictvím velkého množství překladů z nizozemštiny zpřístupnila nizozemskou literaturu českým čtenářům, a její zásluhy na tomto poli jsou takového rozsahu, že je lze stěží popsat.

Její osobní život byl pestrý, i když z pochopitelných důvodů částečně poznamenaný komunistickým režimem. V roce 1956 jí bylo povoleno vdát se za Nizozemce Hanse Krijta, který v roce 1948 dezertoval z armády během nizozemských zásahů proti indonéské válce za nezávislost. Vyrůstal v levicově orientované rodině, díky čemuž mohl využít komunistické kontakty a přes Brusel a Paříž se dostal do Prahy, kde již zůstal. Vystudoval zde režii a působil též jako překladatel. Překládal českou literaturu do nizozemštiny, od *Ostře sledovaných vlaků* po knihy pro děti, na jejichž překladech spolupracoval se známou nizozemskou spisovatelkou dětské literatury Miep Diekmann, jejíž obsáhlé dílo pro děti do českého jazyka překládala Olga Krijtová. Vedle toho se autorsky podílel na odborné literatuře, například v roce 1990 společně s Olgou Krijtovou vydali *Průvodce dějinami nizozemské literatury*, a v roce 1997 *Kapesní nizozemský slovník*, který sestavil společně s nederlandistou Přemyslem Janotou.

Manželům Krijtovým se během čtyř let po svatbě narodili tři synové. Hans Krijt zemřel v roce 2011.

Olga Krijtová (rozená Fuchsová) vyrůstala v Nymburku, městě shodou okolností založeném nizozemskými kupci (Hüning et al., 2010: 240). Jak uvádí ve svých zamyšleních (Krijtová, 2011: 11), bylo jí šestnáct let, když se jí poprvé dostala do rukou nizozemská literatura v českém překladu. Oslovovaly ji portréty nizozemských umělců, neboť sama byla výtvarně nadaná a uvažovala o studiu kresby nebo malby. Četla díla od Cornelise J. Kelka nebo Felixe Timmermanse a „pocíťovala stesk po Vlámku, po Brabantu, po krajině, kterou tou dobou ještě nikdy nespátřila“ (Krijtová, 2011: 11). Dílo *Pieter Brueghel* od Felixe Timmermanse ji

zaujalo natolik, že se poprvé v životě podívala, kdo je autorem barvitého a plastického překladu: R. J. Vonka, o kterém jsme pojednali výše.

První kniha nizozemského autora, kterou si Olga Krijtová zakoupila, byl Multatulihův *Max Havelaar*, zásadní dílo nizozemského literárního kánonu, taktéž v překladu R. J. Vonky. Když v osmnácti letech po neúspěšných přijímacích zkouškách na uměleckou školu začala studovat nizozemštinu, komparovala po nějaké době text Vonkova překladu s originálem. Došla ke zjištění, že Vonka s textem originálu zacházel velice volně, text překladu obsahoval mnoho adic a celkově byl značně expresivnější než originál. Totéž se ukázalo i po analýze dalších Vonkových překladů, kde byla přidána slova, věty, celé odstavce. Některé syntaktické struktury byly nepochopeny a přeloženy chybně (Krijtová, 2011: 12).

Je pozoruhodné, že jedna z neplodnějších a nejlepších českých překladatelek z nizozemštiny se pro nizozemskou literaturu a translatologii nadchla na základě překladů, které bychom dnes v souladu s aktuálními překladatelskými normami označili za naprosto neadekvátní.

Literárně nadaný Vonka si podle všeho do překladů promítl své vlastní estetizované zkušenosti s nizozemským prostředím a kulturou.

Krijtová (2011: 13) to uzavírá vzpomínkou, jak po dokončení nového překladu životopisného příběhu jiného vlámského umělce, Adriaana Brouwera (původně také přeloženého R. J. Vonkou), dostala od nakladatelství u příležitosti chystaného pátého vydání nabídku na nový překlad knihy *Pieter Brueghel: „Pokušení bylo velké, ale nemohla jsem to udělat. Nový, o tolik kratší a strážlivější překlad by působil tak ochuzeně! Autor by si to zasloužil, ale na druhé straně, co oči nevidí, to srdce nebolí. Zbaběle jsem se omluvila, že na to nemám čas.“*

Nyní se zaměříme na odbornou činnost Olgy Krijtové v jednotlivých oblastech, kterým se věnovala.

6.1 Olga Krijtová jako lingvistka, literární vědkyně a pedagožka

Mezi lety 1955 až 2000 vyučovala na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy nizozemskou literaturu, přičemž už od šedesátých let publikovala odbornou literaturu z oblasti nizozemské literatury a kultury a z oblasti výuky nizozemského jazyka. Do oblasti teorie nizozemské literatury, kultury a jazyka spadají tato díla: *Úvod do studia dějin a kultury*

Nizozemí (1964); *Čítanka nizozemských textů* (1964); *Nizozemská poezie zlatého věku* (1982); *Nizozemská literatura od doby paruk po hnutí Osmdesátníků* (1985); *Nizozemská literatura 2. poloviny 19. století* (1987); *Nizozemština: jazyk dvaceti milionů Nizozemců a Vlámů* (1992).

Tématem výuky nizozemského jazyka, překládání a tlumočení se zabývají následující díla: *Učebnice holandštiny* (1962); *Učebnice nizozemštiny* (1968, 1995, 2008, 2014); *Česko-nizozemská konverzace – tlumočnická příprava* (1978); *Česko-nizozemské rozhovory – základní konverzace* (1982); *Nizozemské reálie, podklady pro cvičení v jazykové laboratoři* (1988); *Pozvání k překladatelské praxi* (1996).

Co se týče českých učebnic nizozemského jazyka na českém trhu, krátký průzkum knižního trhu nám ukáže, že k dispozici jsou pouze dva tituly: *Gramatika současné nizozemštiny s praktickými příklady* od nakladatelství Lingea z roku 2012, což není standardní jazyková učebnice, ale spíše přehled gramatických jevů s vysvětleními pro českého uživatele. Druhým titulem je čtvrté vydání *Učebnice nizozemštiny* od Olgy Krijtové a Jany Červenkové. Čtvrté vydání, které prošlo pouze formálními a nikoli obsahovými změnami, vydalo nakladatelství Karolinum v roce 2014.

Již od konce padesátých let produkovala peritexty jak ke svým překladům nizozemské literatury, tak k překladům dalších překladatelů z nizozemštiny, a to jak k prozaickým dílům, tak k poezii. Celkem napsala na dvě desítky předmluv a doslovů, z těch k vlastním překladům můžeme zmínit například doslov *Moře v holandské literatuře*, který doprovází van Schendelův román *Fregata Johanna Maria*, nebo doslovy *Domov v díle Theuna de Vriese* a *Hudba v díle Theuna de Vriese*, autora, se kterým měla Olga Krijtová osobní vztah. Z peritextů k překladům dalších překladatelů rozhodně stojí za zmínku doslov *Kdo byl Paul van Ostaijen*, který doprovází výjimečný reprezentativní výbor z poezie vlámského expresionistického básníka Paula van Ostaijena v českém překladu Ivana Wernische, nebo *Žít v úsměvu*, doslov ke stejnojmennému románu Sonii Garmersové v překladu Jitky Růžičkové-Hronové. Tento román pro mládež představuje ojedinělého zástupce nizozemsky psané antilské literatury v českém překladu (Sonia Garmersová pochází z ostrova Curaçao, který tvoří součást Nizozemského království).

Co se týče odborných článků, publikovala téměř sedmdesát článků o nizozemské literatuře v českých i nizozemských periodikách. Co se týče českých periodik, spolupracovala zejména s následujícími: *Světová literatura*, *Zlatý máj*, *Plamen*, *Impuls*, *Čtenář*, *Cizí jazyky ve škole*, *Tvorba* a *Literární noviny*. Soustředí se v nich na přiblížení různých aspektů nizozemské literatury (a jejího překládání) a kultury českým recipientům. Její záběr je široký, od vlámské i nizozemské prózy a poezie přes aktuální literární tendence až po literární reflexi

kontroverzních společenských témat (např. *Eutanazie očima nizozemské literatury*, publikované v *Literárních novinách* VI/12, 1995).

Mezi nizozemská periodika, v nichž publikovala, patří především *Ons Erfdeel* (*Naše dědictví*; nizozemsko-belgický kulturní čtvrtletník zaměřený na propagaci vlámské a nizozemské kultury ve světě, založený v roce 1957), *Op leeftijd* (*Staršího věku*; nizozemský časopis zaměřený na starší čtenáře, který vycházel v letech 1967-1970. Olga Krijtová v něm publikovala např. pojednání o vyobrazení starších postav v dílech Louise Couperuse a spisovatelky Jacoby van Velde), *Vlaanderen* (*Vlámsko*; interdisciplinární kulturní a umělecké periodikum vycházející od roku 1950), *De Gids* (*Průvodce*; proslulý amsterdamský literární časopis založený mj. spisovatelem E. J. Potgieterem v roce 1837).

V příspěvcích do nizozemských periodik se zabývá recepcí nizozemské a vlámské literatury v Československu, resp. v České republice, výukou nizozemštiny v českém a slovenském jazykovém prostředí, obrazem nizozemské kultury v československém/českém prostředí a aktuálními překladatelskými počiny vztahujícími se k daným kulturám.

6.2 Spisovatelská činnost

Olga Krijtová se v menším měřítku vydala i na spisovatelskou dráhu, kde se profilovala jako autorka literatury pro děti a mládež. Pro nejmenší čtenáře, děti od tří let, je určena knížka *Kačenčina rukavice*, na které se ilustrátorsky podílela Marie Tichá, a vydal ji Albatros v roce 1990.

Dalším dílem je příběh o desetileté Ance z Prahy, která se po pádu komunismu od babičky dozví, že část její rodiny emigrovala do Nizozemí a v nově nabyté svobodě se je vydává vypátrat. Knížka *Gevaarlijk geheim* (*Nebezpečné tajemství*) vyšla pouze v nizozemském jazyce v amsterdamském nakladatelství Leopold v roce 1993.

Posledním beletristickým dílem je dívčí román *Patnáct pokusů jak plašit pochyby*, vydaný v roce 1992 v nakladatelství Ivo Železný. Líčí osud dívky Anky, která se zotavuje po oční operaci a zaobírá se svými vzpomínkami.

6.3 Překladatelská činnost

V padesátých letech, v době, kdy již působila na pražské nederlandistice, se seznámila s nizozemským spisovatelem Theunem de Vriesem. Theun de Vries byl po část svého života přesvědčeným komunistou a několikrát navštívil Prahu. Během jedné návštěvy spolu diskutovali o literatuře a de Vries ji později poslal balík s několika knihami od současných nizozemských spisovatelů. Jedním z děl byl i *De onrustzaaier (Rozsévač nepokojů)* od Willema G. van Maanena, který se stal prvním nizozemským dílem, který Olga Krijtová přeložila a publikovala. Vyšel v roce 1957, kdy už měla po studiích, pracovala jako odborná asistentka na Filosofické fakultě a učila nizozemštinu, „*třebaže v té době jsem v Nizozemsku ještě nikdy nebyla, což ovšem bylo v té době normální.*“ (Krijtová, 2011: 43)

Jak poukazuje Smolka-Fruhwirtová (2008: 80), koncem padesátých let, kdy Olga Krijtová začala vydávat své překlady, tímto přejala roli po plodné překladatelce z nizozemštiny Lídě Faltové, která zemřela v roce 1944.

Kompetence Olgy Krijtové v oblasti nizozemské a vlámské literatury a kultury jí spolu s prověřenými překladatelskými dovednostmi nezdarma umožňovaly samostatně vybírat a doporučovat nakladatelstvím díla vhodná k překladu. V těchto případech se řídila vlastním estetickým citem a literárně-kulturními znalostmi. Často uplatňovala strategii překládání více či všech děl od jednoho autora a zprostředkovávala tak určitou kontinuitu recepce tvorby daného autora v českém prostředí, kterou díky tomu český recipient mohl nahlédnout více či méně komplexně. Z toho vyplývá, že Olga Krijtová měla jako překladatelka určitou vizi, kterou v průběhu doby svou činností naplňovala.

Jak sama uvádí: „*Všichni spisovatelé, které jsem přeložila, byli mými oblíbenci. Považuji se za šťastného člověka, protože jsem nikdy nepřekládala z povinnosti, abych měla na chleba, ale vždy s čistou radostí.*“ (Krijtová, 2011: 44).

Samozřejmě existovaly i knihy a překlady, jejichž osud byl komplikovanější. V době komunistického režimu byla na vině tehdejší politická a kulturní situace, v době po listopadovém převratu šlo spíše o problematiku financí a náhlé masové konkurence na knižním trhu. Jako jeden příklad za všechny můžeme uvést *Růži z masa (Een roos van vlees)* od Jana Wolkerse, se kterým byla Olga Krijtová taktéž v osobním kontaktu. Tento román Olga Krijtová přeložila už během uvolnění politicko-kulturní situace koncem šedesátých let, ale záhy byl komunistickou cenzurou zakázán a vydání se dočkal až v roce 2006.

(Krijtová, 2011: 17)

6.3.1 Olga Krijtová jako zamlčovaná překladatelka

Během normalizace byl Olze Krijtové udělen oficiální zákaz překládání. Po vydání překladu románu *Knihy malých duší (De boeken der kleine zielen)* naturalistického spisovatele Louise Couperuse v roce 1975, který se v českém prostředí stal velmi úspěšným a prodalo se ho 49 600 výtisků, jí byl udělen zákaz činnosti. (Krijtová, 2011: 32)

Jak uvádí Rachůnková (1992: 5), zákazem překladatelské činnosti byli v oblasti uměleckého překladu nejčastěji postihováni překladatelé beletrie v sedmdesátých a osmdesátých letech. Vzhledem k tomu, že obvykle nebylo možno se skrýt za vymyšlený pseudonym, uchýlovali se překladatelé k taktice takzvaného „pokrývání“, přičemž povolení překladatelé propůjčovali svá jména těm zakázaným; jméno pokrývající osoby pak bylo uvedeno ve všech souvislostech s daným dílem. Zamlčování byli spisovatelé, autoři her, scénářů, výtvarných projektů i skladeb, ovšem v oblasti uměleckého překladu byla tato tendence nejrozšířenější.

Co se týče konkrétně Olgy Krijtové, byla zamlčena v souvislosti s překladem a doslovem k románu Louise Couperuse *Co dávno odnesl čas (Van oude mensen, de dingen die voorbij gaan)* v českém překladu vydaném anonymně v roce 1974. V souboru pěti vlámských a valonských novel *Pět belgických novel* vydaném také v roce 1974 byl její překlad a doslov uveden pod jménem překladatele z francouzštiny Jaroslava Fryčera, který přeložil jednu z francouzsky psaných valonských novel. Poslední případ se týká historického románu Johana Fabriciuse *Velký géz (De grote geus)* vydaného v roce 1978, jehož český překlad pokryla bývalá studentka Olgy Krijtové, překladatelka Milena Perglerová. I toto dílo se u českých čtenářů setkala s pozitivním přijetím a prodalo se ho 72 000 výtisků. (Krijtová, 2011: 32)

Zákaz překládání se postupně uvolnil a Olga Krijtová mohla opět své překlady publikovat. Svou překladatelskou činnost reflektovala i teoreticky a v roce 1996 vydala translatologickou příručku *Pozvání k překladatelské praxi*, ve které jednoduchým a srozumitelným způsobem poukazuje na základní překladatelské problémy a postupy, jak se jí jevily v její vlastní praxi.

6.4 Pocty a ocenění

Po celou svou kariéru překladatelky, lingvistky, literární vědkyně a pedagožky se jako znalkyně českého i nizozemského jazykového a kulturního prostředí intenzivně zasazovala o vzájemné poznávání a obohacování těchto kultur a literatur. Za svou činnost obdržela mnoho poct a ocenění. Byla jmenována členkou Královské akademie pro nizozemský jazyk a literaturu (Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letterkunde) a stala se nositelkou Oranžsko-Nasavského řádu v hodnosti důstojníka (Officier in de Orde van Oranje-Nassau). V roce 1969 obdržela Martinus Nijhoff Vertaalprijs (Překladatelskou cenu Martinuse Nijhoffa) – jde o nejvýznamnější nizozemské ocenění pro překladatele, každoročně udělované od roku 1955 na památku tohoto básníka, dramatika a překladatele Kulturním fondem prince Bernarda. Je určena pro překladatele z nizozemštiny, kteří šíří nizozemskou literaturu po světě, i pro překladatele do nizozemštiny, kteří rozšiřují domácí literární obzory. Laureát v rámci ocenění obdrží 35 000 euro.

Dle tehdejšího vyjádření poroty Olga Krijtová cenu získala za překlady děl moderních nizozemských i vlámských spisovatelů, například Van Schendela, Hermana Teirlincka, Theuna de Vriese, Johana Fabriciuse, Jacoba Pressera, Willema G. van Maanena, Jana Wolkerse, Hugo Clause a dalších do českého jazyka. Dále porota oceňuje, že: „*nizozemština podle všeho neskryvá před Olgou Krijtovou žádná tajemství, ani v případě, že se v textech vyskytuje archaický nebo stylizovaný jazyk či žargon. Její český překlad je vždy naprosto adekvátní.*“ Předseda poroty hodnocení zakončuje slovy, že Olga Krijtová je téměř jedinou jemu známou osobou ve střední Evropě, která se o šíření a propagaci nizozemské literatury věnuje v takovémto měřítku.¹

Ellen Krol, literární vědkyně, bývalá vyučující na oddělení nederlandistiky Filosofické fakulty Univerzity Karlovy a kolegyně Olgy Krijtové vzpomíná, jak při debatě o získání Martinus Nijhoff Vertaalprijs skromně poukázala na rok udělení této ceny s povzdechem, že „*tehdy byla všechno politika*“ (Krijtová, 2011: 5).

V roce 1999 získala v rámci udílení Ceny Josefa Jungmanna tvůrčí odměnu za překlad díla *Následující příběh (Het volgende verhaal)* od nizozemského spisovatele Ceese Nootbooma.

V roce 2006 obdržela ocenění Magnesia Litera v kategorii Překladová kniha za překlad románu *Fámy (De geruchten)* od vlámského autora Hugo Clause.

V roce 2007 byla vyznamenána Vertalersprijs van het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (Překladatelská cena nizozemského literárního a překladatelského fondu). Tato cena byla od roku 2004 udílána zahraničním překladatelům, kteří se svými překlady podíleli na šíření nizozemské literatury. Zpráva poroty zdůrazňuje množství přeložených autorů a konstatuje, že „*Olgu Krijtovou lze právem považovat za „grande dame“ nizozemskojazyčné literatury v Česku.*“ Vyzdvihuje též pedagogickou práci a produkci studijní literatury.²

Nyní prozkoumáme blíže, jakou Olga Krijtová hrála roli v produkci českých literárních překladů z nizozemštiny.

7 Literární překlady z nizozemského do českého jazyka mezi lety 1957-2016

Z průzkumu v databázi Národní knihovny České republiky, v mezinárodní bibliografii překladů organizace UNESCO Index Translationum a v databázi nizozemského literárního fondu Nederlands Letterenfonds vyplývá, že mezi lety 1957 (rok, ve kterém Olga Krijtová publikovala svůj první překlad z nizozemštiny) a 2016 vyšlo na českém knižním trhu 248 původních nizozemsky psaných literárních děl přeložených do českého jazyka. Neliterárním nizozemským publikacím přeloženým do češtiny ve sledovaném časovém rozmezí nebyla v rámci této práce věnována primární pozornost, ale pro zajímavost lze uvést, že nejčastěji se z nizozemské knižní produkce na českém knižním trhu objevují encyklopedie, kuchařské knihy, edice chovatelských a pěstitelských příruček, křesťanské pamflety a nejrůznější interpretace biblických příběhů.

V tomto bodě připomínáme již zmíněné vydavatelství Čestlice Rebo, které tyto publikace (vyjma náboženských) produkuje ve skutečně vysokém množství.

Pro účely této práce byly vzaty v potaz i překlady staršího data, pokud byly znovu vydány ve sledovaném časovém rozmezí. Každé dílo bylo do sledovaného souhrnu započítáno pouze jednou, i v případě, že v průběhu sledovaného časového období došlo k dalšímu vydání.

Vzhledem k tomu, že ve sledovaném časovém rozmezí docházelo k novým vydáním starších překladů, objevují se tak překlady překladatelů, o kterých Olga Krijtová (2011: 39) jako o největších překladatelích z nizozemštiny do češtiny 20. století. Jedná se o Lídu Faltovou, Miroslava Drápala a Ellu Kazdovou, které jsme stručně představili výše. Hlavní těžiště jejich překladatelské činnosti spadá do období před zahájením překladatelské činnosti Olgy Krijtové.

V rámci své pedagogické činnosti na katedře nederlandistiky na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy učila Olga Krijtová mnoho studentů, z nichž se postupně vyprofilovali současní aktivní překladatelé z nizozemštiny do češtiny. Jedná se zejména o Janu Pellarovou, Veroniku ter Hamsel Havlíkovou, Petru Schürovou a Rubena Pellara.

Jana Pellarová (nar. 1972) je zakládající členkou Společnosti pro šíření vlámské a nizozemské kultury Ne-Be a vede také překladatelskou, tlumočnickou a jazykovou společnost

Nederlandse Taal en Cultuur s.r.o. V rámci nizozemských literárních překladů se věnuje například nizozemským a vlámským autorkám Tesse de Loo, Tonke Dragt, Kristien Hemmerechts nebo Annelies Verbeke.

Ruben Pellar (nar. 1949) se věnuje překladům a tlumočení z nizozemštiny, francouzštiny, němčiny a romštiny. Z nizozemské literatury přeložil do češtiny zejména díla nizozemského umělce Leona de Wintera.

Veronika ter Hamsel Havlíková (nar. 1972) společně s Janou Pellarovou vede výše zmíněnou společnost Nederlandse Taal en Cultuur s.r.o. a též se působením ve společnosti Ne-Be zasazuje o propagaci a šíření nizozemské a vlámské kultury v českém prostředí. Vedle překládání současných nizozemských autorů se věnuje i editorské činnosti. V této oblasti připravila dva významné literární počiny: antologii moderní nizozemské poezie *V Nizozemsku už nechci žít* a antologii současné prózy z Nizozemska *Holandská čítanka*.

Petra Schürová (nar. 1948) je čestnou předsedkyní společnosti Ne-Be a překládá vlámské i nizozemské autory.

Jak již bylo řečeno, v časovém rozmezí let 1957-2016 vyšlo v českém jazyce 248 literárních překladů z nizozemského jazyka. Z rešerší ve výše zmíněných databázích vyplývá, že Olga Krijtová je autorkou 64 z těchto překladů. V tabulce níže jsou uvedeny počty překladů jednotlivých překladatelů z nizozemštiny, kteří byli studenty Olgy Krijtové:

Jméno překladatele	Počet přeložených děl
Veronika ter Hamsel Havlíková	16
Petra Schürová	16
Jana Pellarová	14
Ruben Pellar	5
Počet celkem	51

Připočteme-li k tomuto počtu 64 překladů, jejichž autorkou je sama Olga Krijtová, dojdeme k číslu 115. Vidíme tedy, že z celkového počtu 248 překladů z nizozemského do českého jazyka, jež v rozmezí let 1957-2016 vyšly na českém knižním trhu, jich 115 pochází od Olgy Krijtové nebo od jejích studentů, což představuje 46 % nizozemské literární překladové produkce na českém knižním trhu ve sledovaném časovém období.

Co se týče nizozemsky píšících autorů nejčastěji překládaných do češtiny, jsou to: Miep Diekmann, autorka dětské literatury (10 titulů); Fred Germonprez, vlámský autor věnující se zejména historické a sociální tematice (10 titulů); Johan Fabricius, autor dobrodružných a historických románů, který byl do češtiny hodně překládán i před sledovaným časovým obdobím (9 titulů); Toon Kortooms, autor humoristických venkovských románů (8 titulů); Jan de Hartog, autor dobrodružných a detektivních románů (8 titulů); Francine Oomen, autorka knih pro mládež (6 titulů).

Z této krátké analýzy vyplývá, že během sledovaného časového období vyšlo nejvíce překladů od starších, zavedených autorů (Germonprez, Fabricius, de Hartog) a od autorů píšících pro děti a mládež.

8 Empirická část

8.1 Hugo Claus

Hugo Claus (narozen 5. dubna 1929 v Antverpách, zemřel eutanazií 19. března 2008) byl všestranný a velmi plodný vlámský umělec s širokým záběrem, nositel mnoha ocenění. Společně s Nizozemci Harrym Mulischem, Willemem Frederikem Hermanssem a Gerardem Revem patří mezi nejproslulejší představitele moderní nizozemsky psané literatury. Jeho literární tvorba je velice rozmanitá, spojuje se v ní tragické a vznešené s banálním, klasické s burleskou a pokleslostí. Psal básně, divadelní hry, romány a filmové scénáře, věnoval se výtvarnému umění. Byl členem avantgardní výtvarné skupiny CoBrA, působil v několika literárních časopisech (mimo jiné ve výše zmíněném zásadním periodiku *De Gids*), tvořil v duchu různých uměleckých směrů, včetně surrealismu a existencialismu. V roce 1983 napsal svůj opus magnum *Het vedriet van België (Smutek Belgie)*, dílo psané ve formě rodinné kroniky, tematizující politicko-sociální vztahy v Belgii a vlámskou válečnou kolaboraci.

Česky vyšel pouze nepatrný zlomek jeho tvorby. Vedle románu *De geruchten (Fámy)* ještě Clausův první román *De Metsiers (Metsiersové)*, napsaný v roce 1950 ve 21 letech a nizozemskými literárními kritiky přirovnávaný k románu *The Sound and the Fury* Williama Faulknera, který vyšel v roce 1974 v překladu Olgy Krijtové ve svazku *Pět belgických novel*. Dále vyšly čtyři z jeho divadelních her, v roce 1974 *Suiker (Cukr)*, v roce 1976 *Uilenspiegel (Enšpígl)* a v roce 1977 *Pas de deux*, vše v překladu Olgy Krijtové. V roce 1988 vyšla *Een bruid in de morgen (Jitřní nevěsta)* v překladu Jiřího Husáka. Ve slovenštině vyšel v roce 1983 jeho román *De Verwondering (Úžas)* v překladu Júlie Májekové.

8.2 Román *Fámy*

Clausův román *Fámy* vyšel v roce 1996 jako jeho předposlední román. O rok později za něj obdržel *Libris Literatuur Prijs*, literární cenu, kterou nakladatelství Libris každoročně ocení nejlepší nizozemsky psanou prózu.

Fámy jsou alegorickým zobrazením vlámské vesnice, kterou se začne šířit záhadná, nebezpečná nemoc. Děj je zasazen do druhé poloviny šedesátých let a sleduje návrat dezertéra Reného Catrijsse, který uprchne z Konga, kam byl vyslán v rámci potlačování konžské krize,

a hledá skryš ve vesnickém domě svých rodičů. Po jeho návratu se začnou odehrávat podivné události a nevysvětlitelná úmrtí, vytvářející otrávené podhoubí, ze kterého bují zlověstné fámy. Na povrch vyplouvají další tajemství, staré přízraky a nečistá svědomí zdánlivě počestných vesničanů.

Kompozičně je román segmentován do mnoha krátkých kapitol, ve kterých se střídají perspektivy různých postav. Každá kapitola je vyprávěna z pohledu určité postavy, ovšem ve třetí osobě, které jsou vždy uvedeny v názvu kapitoly a střídají se. Výjimku tvoří kapitoly vyprávěné vševědoucím vypravěčem prizmatem spořádaných vesničanů, označených jako *my*. Vícevrstevnatý román nabízí široké spektrum možných literárních, sociálních a kulturních interpretací, ale jak říká Smolka Fruhwirtová,³ českému čtenáři sice mohou být některé z těchto interpretací vzdálené, ale *Fámy* není třeba číst ve složitých intertextových a interkulturních aluzích, ale lze je plnohodnotně číst i jako vyprávění o mezilidských vztazích, ze kterého jde místy mráz po zádech. Jde o univerzální příběh, který není vázaný pouze na vlámskou kulturní a historickou situaci. Je to dílo, které lze číst mnoha způsoby, jak shrnuje Olga Krijtová.⁴

8.3 Teoretická východiska

Toury (1995: 29-30) vychází z premisy, že překlady jsou fenomény cílové kultury, třebaže svou pozici v ní mohou měnit, a poskytují nám o této kultuře informace. Překlad chápe jako činnost řízenou normami (Toury, 1995: 57). Pomocí tzv. počátečních norem vytváří překladatel svou překladatelskou strategii. Pokud více reflektuje normy panující ve zdrojové kultuře a zrcadlí se ve zdrojovém textu, přiklání se na pomyslné ose adekvátnosti/přijatelnosti k adekvátnosti překladu. Tento přístup s sebou může přinést jevy inkompatibilní s cílovou kulturou. Pokud se na druhou stranu více řídí normami aktivními v cílové kultuře, směřuje spíše k přijatelnosti překladu, což ovšem může mít za následek přílišné posuny od originálu.

Even-Zohar adekvátní překlad definoval jako překlad, který do cílového jazyka převádí textové vztahy zdrojového textu, aniž by porušoval vlastní lingvistický systém (Toury, 1995: 56).

Jak Toury uvádí dále (1995: 57), vlastní rozhodování v průběhu překládání nutně obnáší ad hoc kombinace nebo kompromisy mezi výše zmíněnými polaritami.

Toto rozhodování je řízeno také operačními normami, na základě kterých překladatel distribuuje jazykový materiál a rozhoduje o podobě invariantu (ibid.: 58).

Dalším aspektem je funkční hledisko, jak ho specifikoval Wilém Mathesius (Levý, 1983: 25): *...vlastní podstata přebásnění je úsilí o vzbuzení uměleckého účinku i třeba jinými literárními prostředky, než jakých bylo užito v originálu. Často stejné – nebo přibližně stejné – prostředky docílují účinků různých. Zásada, že důležitější je rovnost uměleckého účinku než stejnost uměleckých prostředků, jest důležitá zejména při překládání děl básnických.*“

Forť (2005: 126) k problematice překládání textů, které vytvářejí narativní svět, říká: *„Pokud je překládán narativní text, který má schopnost stát v základu fikčního světa, je pravděpodobně nejjobecnější podmínkou, aby fikční svět, který může být konkretizován čtenářem překladu, co nejvíce odpovídal fikčnímu světu konkretizovanému překladatelem na základě četby originálu.“*

Vidíme, že vychází ze dvou premis: zaprvé, že je nemožné či téměř nemožné docílit stejné konkretizace, k jaké dospěl recipient v původní kultuře, a za druhé, překladatel by měl být natolik lingvisticky, literárně i kulturně kompetentní, aby byl schopen tuto konkretizaci nahlédnout a zprostředkovat ji příjemci překladu.

„Fikční svět narativu je reprodukován aktualizací sémantického potenciálu fikčního textu čtenářovou konkretizací. Je tedy zřejmé, že autor, který píše nějaký fikční prototext, má určitou strategii, podle níž používá jednotlivé stylistické prostředky a kompoziční postupy, aby pro modelového čtenáře svého textu vytvořil sémantické podmínky pro generování tohoto fikčního světa, který odpovídá autorské strategii. Tento fikční svět pak má svou specifickou intensionální a extensionální strukturaci. Mluvíme-li tedy konkrétně o překládaném a přeloženém dílu, jejichž fikční světy mají (nebo by měly mít) stejnou extensionální strukturu, je ze samé podstaty překladu, který je převedením z jednoho kódového typu do typu jiného, zřejmé, že intensionální strukturace fikčních světů textu překládaného a přeloženého budou rozdílné, protože jsou založeny ve formě výrazu“ (ibid.: 127).

Forťův obecný náhled na problematiku převodu se shoduje s ostatními translatology: *„Protože jsou fikční světy složitě strukturované entity, založené ve složitě strukturovaných světech, je i mimetická procedura kódování světa originálu do textu překladu strukturována složitěji než pouze na úrovni převodu kódu“* (ibid.: 129).

8.4 Metodologie

Za účelem zjištění, jaké překladatelské postupy překladatelka aplikovala a jaký zaujala celkový přístup k dílu, k jakým posunům došlo a kde se překlad pohybuje na Touryho ose mezi adekvátností a přijatelností, provedeme translatologickou analýzu překladu.

Nord (2005: 35) říká, že rozhodujícím kritériem při posuzování překladu je komunikační funkce, které jsou podřazené syntaktické a sémantické struktury.

Při provádění prvotní translatologické analýzy jsme vycházeli nejprve z textu překladu, kde jsme identifikovali překladatelsky zajímavá místa, a pak jsme komparovali text překladu s textem originálu.

8.5 Zkoumaný materiál

Český překlad Olgy Krijtové vyšel v roce 2005 v nakladatelství Paseka a o rok později za něj dostala cenu Magnesia Litera za překladovou knihu. Čas recepce překladu je tedy o devět let odlišný od času recepce originálu, který se navíc liší od narativního času, neboť příběh se odehrává v roce 1966.

Analyzovaný úryvek v rozsahu necelých třiceti stránek pochází přibližně zprostřed knihy. Sestává z devíti krátkých kapitol, z nichž každá se soustředí na některou nebo některé z postav. Vesnicí Alegem se již šíří tajemná modrá nákaza i fámy. V první analyzované kapitole sledujeme pojišťovacího agenta a amatérského novináře Huberta van Hoofa, doufajícího v ulovení pořádného sólokapra, na stopě podivným událostem.

9 Translatologická analýza

Jak poznamenává Nord (2005: 71), kategorie literárnosti jako textové funkce je pragmatická kvalita připsaná určitému textu jeho autorem a recipientem v jisté komunikační situaci. Prvky daného textu nejsou označeny jako „literární“ samy o sobě, ale jsou tak interpretovány recipientem v závislosti na jeho kulturně daných očekáváních, aktivovaných určitými signály. Jedním z těchto signálů je například jméno autora, který, ač v nizozemsky mluvícím kulturním okruhu velmi známý, v českém recipientovi pravděpodobně příliš literárních konotací nevyvolá.

Je zjevné, že recipient originálu a recipient překladu budou mít naprosto odlišné presupozice. Narativní tematika je zakořeněna ve zdrojové kultuře, ale některé úvodní vysvětlující informace jsou českému recipientovi nabídnuty v peritextech.

Nyní se zaměříme na výrazné rysy originálu i překladu a pokusíme se stanovit užité překladatelské strategie a postupy.

9.1 Hovorovost a expresivita

Texty Hugo Clause se často vyznačují tím, že mísí standardní nizozemštinu s prvky vlámských dialektů. V případě *Fám* tato tendence není tak výrazná, ale můžeme ji v menší míře identifikovat i zde. Překladatelka převádí hovorovost zejména na morfologické rovině, například: *Jestli se tu někdo staví, tak řekni, že budu zpátky v...sedum...* (str. 82), *nejdřív jsem si myslel, že jsou z berňáku* (str. 86), *jo, tihle specialisti* (str. 95), *drbala si rozpálenou lebku a k posledku si vytrhala všechny vlasy* (str. 95), *aprijórně* (str. 96), *vyšetřovat se musí piánko, piánko* (str. 97), *jinačejší věci* (str. 98), *haknkrajce* (str. 99), *šampus* (str. 96) *ty víš, co mužský potřebujou* (str. 100).

Stejně jako v originálu nelze určit zcela konkrétní vlámské nářečí, a nelze to ani z překladu.

Co se týče expresivity, ve většině případů se překladatelce daří ji převádět, například zde s transformací expresivního výrazu z adjektiva na adverbium: *Doupňáci setsakramentsky vrkají...* (str. 81), v originálu *De verdoemde duiven koeren...* (str. 92). Na některých místech překladatelka dodává lehkou míru expresivity v rámci kompenzace: *Celý večer nám prokřičela* (str. 87), v originálu *Zij heeft de hele avond gebruld* (str. 99) nebo na str. 97 překladu a 109 originálu: *Svobodný zednáři, sakumprásk. Allemaal vrijmetselaars.*

Na straně 101: ...oční bulvy ji pálily, ale **ne a ne** zaslzet. ...haar oogballen die schrijnden en **niet wilden** tranen.

V jednom případě došlo k nezachování expresivity: V Kibombu uřezával Michiels jen ty nejdelsí černé **penisy** (str. 83). In Kibombo sneed Michiels alleen de langste zwarte **pikken** af (str. 94). Expresivní až vulgární označení *pik* je do češtiny převedeno neutrálním, bezpříznakovým *penis*.

O pár stránek dále (str. 97 v překladu a str. 108 v originálu) je to kompenzováno rozpracováním expresivního dvojsmyslu, když štamgasti v hospodě navrhují, aby se chovatel andulek svých svěřenců kvůli podezřelé nákaze zbavil:

„Jestli mi někdo jen šáhne na ptáka...“

„Tak co, Fransi?“

„Ne na tvýho ptáka, Fransi, ale na tvý ptáky. Množný číslo.“

"Als er ook maar één een vinger uitsteekt naar mijn vogels..."

"Wat dan, Frans?"

"Het is niet naar uwe vogel, Frans, 't is naar uw vogels. Meervoud."

Lze konstatovat, že hovorovost se překladatelce na morfologické a lexikální úrovni daří zachovávat, a ve většině případů stejně tak i expresivitu.

9.2 Lexikum

V analyzovaném úseku překladu lze na úrovni lexika identifikovat několik překladatelských strategií.

Jako první z těchto strategií můžeme uvést obměňování synonym a různorodost verb dicendi. Například na straně 95 překladu: Protože tyhle **muňky**, teda tenhle druh **vší**, nemůžu jim přijít na jméno, patří prostě k **blechovitým**, se člověku drží v rozkroku, a když máte užší kalhoty a jste trochu tělnatější, máte abnormálně vysokou teplotu a v ní se tyhle konžský **filcky** množí jako blázni...v originálu se vyskytuje pouze jednotný pojem *vlooien*, *blechy*: Want die **vlooien**, althans dat soort **vlooien**, ik kan niet op de naam komen, ze behoren tot de **vlooi-achtigen**, die blijven in uw kruis zitten en als ge dan een wat te nauwe aan hebt en ge zijt wat verdikt dan hebt ge een abnormaal hoge temperatuur waarin die speciale Kongolese **vlooien** kweken als zot...(str. 106). Vidíme, že v tomto případě překladatelka alternuje čtyři výrazy ve srovnání s jediným v originálu.

Co se týče výše zmíněných verb dicendi, překladatelka je obměňuje, jak je při překladu z germánských jazyků běžné. V příkladech níže je při převodu variováno sloveso *zeggen*:

„Dobrý den vespolek,“ **pozdravil** Van Hoof (str. 80). V originálu: "*Elk zijn goedendag,*" **zei** Van Hoof (str. 90). „Malým písmem,“ **upřesnil** pan učitel (str. 91). *Maar de Meester zei: "In kleine letters"* (str. 102).

Další strategií je užívání specifičtějších, méně obecných lexikálních jednotek, než jsou v originálu, například na straně 80 překladu: *Oblečený byl v džínovém kompletu plném mokrých skvrn na nohavicích, jako by se **prodíral** mezi orosenými keři.* V originálu zní věta následovně: *Hij droeg een jeanspak vol natte vlekken op de dijen alsof hij door de bedauwde struiken **gelopen had*** (str. 90). Neutrální *lopen* je převedeno konkrétnějším *prodírat se*, což ve spojení s mokrymi keři vytváří mnohem přiléhavější obraz.

Další příklad této strategie nalezneme na straně 99 překladu: *Ten, kdo tam namaloval ty haknkrajce, **si počínal** nervózně a humpolácky.* Originál na straně 111: *Wie de hakenkruisen had aangebracht, **was** zenuwachtig, slordig **geweest**.* Místo neutrálního slovesa *zijn* je v českém překladu *počínat si*, a opět se nám nabízí barvitější, plastičtější obraz, než kdyby se překladatelka uchýlila k doslovnému překladu.

Další příklad této strategie nalezneme na straně 87: *Celia by ráda zapálila lihový vaříč, ale **nenášla** sirky.* *Celia wou het spirituskomfoortje aansteken maar **er waren geen** lucifers* (str. 98). Prostá existenční vazba je změněna a vztažena k přítomné osobě.

Jako poslední příklad zmíníme následující otázky: „*A kde jste nechal obutí do lesa? A kde kamarády?*“ (str. 80) v originálu zní takto: "*Waar zijn uw woudlopersschoenen? Waar zijn uw vrienden?*" (str. 90). Jednoduchá vazba *waar zijn...* je v prvním případě převedena jako *kde jste nechal* a ve druhém došlo k elipse. Výsledný dojem působí přirozeně a hovorově.

Překladatelka s textem pracuje také pomocí modulace, například na straně 80 překladu: „*Mimochodem, poznat Reného není moc chytrý nápad.*“ Originál na str. 91: "*Het is overigens stom om René te herkennen.*" Zvolené modulační řešení, přeložit *het is stom* jako *není to moc chytrý nápad*, zní opět přirozeně a smysl originálu zůstává zachován.

Stejně tak v případě věty: *Kdyby to s Kapem nedopadlo...*(str. 82). V nizozemštině na str. 93 zní věta takto: "*Zou het met de Kap verkeerd lopen...*"

Co se ještě lexika na závěr týče, v jednom případě jsme zaznamenali stylový posun směrem k nivelizaci: *Eindelijk een scoop...*(str. 89) – *Konečně bude mít titulní článek...* (str. 79). *Titulní článek* postrádá ve srovnání s anglicismem *scoop* emocionální náboj. *Sólokapr* by dle našeho názoru do kontextu zapadal lépe a více by odpovídal míře expresivity v originálu.

9.3 Idiomaticčnost

V celém překladu se velmi dobře daří zachovávat českou idiomaticčnost. V případech, kdy je užito idiomatického nebo frazeologického vyjádření v originálu, je v překladu převádí a snaží se o idiomaticčnost i na místech, kde je nizozemština bezpříznaková, ale čeština tuto možnost nabízí.

Například: *Hubert van Hoof se necítil ve své kůži* (str. 79). *Hubert van Hoof voelde zich niet lekker* (str. 89).

"Er zijn verschillende merken." (str. 103) – „*Není značka jako značka.*“ (str. 92)

Nizozemské frazeologismy nahrazuje překladatelka českými: *Stank voor dank* (str. 104) – *Pro dobrotu na žebrotu* (str. 93).

Jak již bylo řečeno, nizozemská idiomatická vyjádření převádí českými idiomy nebo ustálenými příměry:

"We zijn aan het einde van ons Latijn, vent." (str. 93) – „*Jsmé v koncích, hochu.*“ (str. 82).

Charlie is een verkenner als geen tweede. (str. 93) – *Charliemu se v průzkumu nikdo nevyrovná.* (str. 82).

Hij is papierwit. (str. 91) – *Je jako stěna.* (str. 81).

Op handen en voeten door de struiken. (str. 96) – *Po čtyřech leze křovím.* (str. 85)

"Ge neemt de woorden uit mijn mond," zei Frans Godderis. (str. 101) – „*Mluvíte mi z duše,*“ řekl Frans Godderis. (str. 90).

Také obrazná vyjádření jsou v překladu zachována, například synekdocha na straně 95 originálu: *"Kap," zeiden de gekloofden lippen...* V českém překladu: „*Kapitáne,*“ *pronesly rozpukané rty...*

Shrneme to konstatováním, že český překlad je idiomatický.

9.4 Jazykové hříčky

V analyzované ukázce se vyskytuje několik jazykových hříček, přičemž dvě z nich jsou založené na rýmu. První z nich vypadá spíše jako dílo náhody, proto tedy ani příliš nevadí, že se jí v českém překladu nepodařilo zachovat: *Want Gentenaars zijn leugenaars van geboorte.* (str. 92). V českém překladu na straně 82: *V Gentu jsou všichni od narození lháři.*

Další, ve scéně kdy Charlie naoko nabízí Hubertu van Hoofovi vaječnou omletu, se překladatelce povedla velmi zdařile převést: *Op mijn komfoortje, signoortje.* (str. 91) – *Na primusu v jednom kusu, vašnosti.* (str. 81) Zůstal zachován rým, ráz promluvy i tematika.

Poslední identifikovaná jazyková hříčka se vyskytuje v rámci debaty hospodských štamgastů o blechách, a je založena na paralelismu a transpozici slovních druhů, konkrétně podstatných jmen a sloves, str. 107:

"Gekwetste vlooien die nog vogelen," zei iemand dromerig.

"Beter dan vogels die vlooien," zei een geestigaard.

Překladatelka zachovává formu paralely i transpozice, str. 95:

„Pochroumaný filcky, co se ještě páří,“ řekl někdo zasněně.

„Lepší než páry, co se filcujou,“ podotkl jeden vtipálek.

Třebaže zůstává otázkou, nakolik je sloveso *filcovat se* ve významu *osahávat se* českému recipientovi známé, můžeme říci, že jde o poměrně zdařilý převod jazykové hříčky.

9.5 Syntax

Ze syntaktického hlediska je analyzovaný úryvek poměrně rozmanitý, nachází se v něm celé spektrum syntaktických celků, od krátkých vět po dlouhá souvětí. V některých částech je syntax hodně paratactická, což vytváří narativní napětí. Překladatelka toto respektuje a převádí do češtiny. Zde je příklad popisující situaci, kdy se Hubert van Hoof blíží k podezřelé dodávce a představuje si, jak se jeho skandální odhalení bude vyjímat v novinách. Vedle již zmíněného napětí nepostrádá komický rozměr: *"Onze verslaggever ontwaarde...bespeurde...ontdekte in onze eigen Vlaamse bossen het eerst de zo karakteristieke...berken...Latijnse naam opzoeken...Lof en dank vielen onze verslaggever te beurt vanwege de rijkswacht en de Bijzondere Opsporingsbrigade, waarvan het speurwerk nog lang niet op gang gekomen is...wat het international terrorisme...verbonden met de clandestiene wapenhandel..."* (str. 89). Česká verze zní takto: *„Náš zpravodaj spatřil...všiml si...objevil v našich vlastních vlámských lesích tak charakteristické...břízky...vyhledat latinské jméno...Náš zpravodaj si vysloužil pochvalu a dík četnictva a policie pověřené zvláštními úkoly, jejíž pátrání se ještě zdaleka nerozběhlo...což mezinárodní terorismus...spojený s ilegálním prodejem zbraní..."* (str. 79) Překladatelka reflektuje též anakolut i apoziopse a nemá tendence formálně vyjadřovat syntaktické vztahy.

Další strategií na rovině syntaxe je zkracování či naopak spojování vět a souvětí. Jedno z takových souvětí napodobuje rozvláchnou mluvu starších osob: *Haar Bomama, een mens van oude stempel, zei dat ze 't eens moest proberen met West-Vlaams bier, dat sprankelt, in de teevee noemen ze 't de Vlaamse champagne.* (str. 107) V českém překladu je souvětí rozdělené: *Její tchyně na to šla postaru a poradila jí, aby to zkusila se západovlámským pivem. To perlí, v televizi mu říkají Vlámský šampus.* (str. 95-96). Český překlad je sice přehlednější, ale ztrácí se v něm ona upovídánost, kterou se autor snažil navodit představu staršího člověka, mající řeči v hospodě.

V některých případech překladatelka přidává sloveso, například když vševědoucí vypravěč mluví o Hubertu van Hoofovi: *Ale nejdřív splní ten úkol...Konečně bude mít titulní článek...* (str. 79). V nizozemštině sloveso chybí, str. 89: *Maar eerst de opdracht...Eindelijk een scoop...* Nepřítomnost sloves zde větám přidává na určité údernosti. Podobný případ najdeme na straně 104 překladu a 116 originálu: *On hledí dolů, modré rty stisknuté. – Hij, blik neerwaarts. Blauwe lippen samengeperst.*

V takovýchto situacích překladatelka zřejmě upřednostňuje naprostou srozumitelnost a nepříznakovost pro čtenáře. I na dalším místě dokazuje, že se nenechá hypnotizovat originálem. Nizozemské souvětí, které by mohlo zavádět k užití účelové vazby, překládá následovně: *Předkloněný na volantu, s obličejem zabořeným do předloktí v něm spal nebo umíral René Catrijsse* (str. 79) – *Vooroverleunend op het stuur, met zijn gezicht tegen zijn onderarm lag René Catrijsse te slapen of te sterven* (str. 90).

Poslední strategií, kterou zmíníme, je užívání elips. Ve většině případů jsou vynechány lexikální nebo syntaktické jednotky, které by patrně dle překladatelky působily redundantně, například: *Met een sierlijke curve schiet de zwartgeblakerde pan in de lucht, kantelt en zwiept schuin naar beneden.* (str. 91) – *Začouzená pánev opiše ladný oblouk ve vzduchu a švihne šikmo dolů.* (str. 81). Sloveso *kantelen* přesně zachycuje bod zvratu, kdy se pánev otočí a začne klesat, a propůjčuje celé větě dojem zpomaleného filmu. V českém překladu je celá trajektorie pánve obsažena v *ladném oblouku*. V dalším případě může být elipsa taktéž opodstatněná: *Hij steunt zijn kin op zijn vuist, niet lang, zijn kin glijdt langs zijn rode glibberige vuist en bonkt tegen een autonummerplaat die daar ligt.* (str. 92) – *Bradu si opírá o zápěstí, ale ne dlouho, brzo mu sklouzne z červené kluzké pěsti a žuchne na espézetku vedle auta.* (str. 81) Upřesnění *která tam leží* by v češtině bylo nadbytečné. V posledním případě je elipsa založena na sémantické struktuře slovesa výchozího jazyka, ovšem v cílovém jazyce by doplnění bylo vhodné: *...scholen in brand, bommen op de markt, opgeblazen benzinepompen* (str. 96) – *vypálené školy, bomby na tržištích, vyhozené benzínové pumpy* (str. 85). Lepší

vyjádření by bylo *benzínové pumpy vyhozené do vzduchu*. Podobný případ se vyskytuje na straně 87 při popisu dodávky: *V autě jako by se servalo nejmíň pět slepic, sedadla, podlaha, tabulky, všechno bylo plné slepičího peří*. Lepší by bylo upřesnit **okenní tabulky**.

Podněty pro výše uvedené poznatky nám samozřejmě poskytla komparace textu originálu s textem překladu; ve většině případů je text překladu pro českého příjemce naprosto nerušivý.

9.6 Kulturní reálie

V analyzovaném úryvku se vyskytuje poměrně velké množství aluzí na kulturní a historické reálie a jevy běžné ve vlámské, potažmo nizozemské, mimojazykové realitě.

Překladatelka v těchto případech volí různé strategie.

Nejdříve uvedeme případ odlišného segmentování mimojazykové reality ve zdrojové a cílové kultuře. *Stan, de veldwachter, zei na een pilsje of tien dat...*(str. 100) – *Stan, obecní strážník, asi po desátém pivo prohlásil...*(str. 89). V Belgii je mnohem širší pivní sortiment než v českém prostředí a autor specifikoval, že strážník si dal plzeňské pivo. Kdyby použil slovo *biertje*, pivo, vyvolal by v recipientech ze zdrojové kultury jiné konotace. V českém prostředí si běžný čtenář pod pojmem *pivo* většinou ihned představí plzeňské pivo, překladatelka to tedy nemusela upřesňovat.

Nyní se zaměříme na případy, ve kterých byla jako překladatelská strategie využita naturalizace.

Prvním z nich je název fiktivních novin vycházejících v románové vesnici, *Het Belang van Waregem* (str. 89), který překladatelka převádí jako *Waregemský zpravodaj* (str. 78). *Het belang* označuje *zájem, význam* a pojmenování periodika po vzoru *Het Belang* + název nějaké oblasti je pro nizozemsky mluvící prostředí velice běžné, a recipient ve zdrojové kultuře ho ihned identifikuje a zařadí. Převod názvu periodika jako *zpravodaj* navozuje u českého recipienta podobné konotace.

Dalším případem je převod označení policejního oddílu: *Lof en dank vielen onze verslaggever te beurt vanwege de rijkswacht en de Bijzondere Opsporingsbrigade...* (str. 89) – *Náš zpravodaj si vysloužil pochvalu a dík četnictva a police pověřené zvláštními úkoly...* (str. 79). *Bijzondere Opsporingsbrigade*, také nazývaná *Bewakings- en opsporingsbrigade* byla jednou z belgických policejních složek, zabývající se ostrahou a pátráními. V textu originálu se dále vyskytuje i pod svou zavedenou zkratkou *BOB*: *En niet één kabourtje van de Kap of*

van de **B.O.B.** in de struiken? (str. 91). Zkratka je v českém překladu převedena následovně: *A ani jeden Kapùv pidimužik nebo četník z pátrací čty v křoví?* Vidíme, že český převod je nekonzistentní a generalizující, ovšem smysl a význam originálu zůstává v míře důležité pro běžného českého recipienta zachován.

Další z belgických reálií se vyskytuje na straně 95 originálu při popisu životních peripetií konžského vůdce: *Na zijn rebelse jaren van honger, gevangenis, politiek gehaspel, moeraskoorts, verwondigen en wraakzucht werd hij door de **contractuelen** un het zadel geholpen.* Český překlad na straně 83 zní: *Po rebelských letech plných hladu, věznění, politických třenic, bahenní horečky, zranění a pomstychtivosti mu **bílí legionáři** pomohli do sedla.* *Contractueel* je vlámský termín pro dočasného úředníka, v tomto smyslu najatém pro prosazování belgických zájmů a vykonávání správy v tehdejší kolonii Belgickém Kongu. Překladatelka volí výraz *legionář* a dovysvětluje ho adjektivem *bílý*, aby si příjemce z kultury, která nemá koloniální historii, utvořil adekvátní představu.

Posledním případem naturalizace, který zde zmíníme, je název typického nizozemského zákusku: *...en in haar zenuwen steekt zij een **tompoes** uit haar etalage in Filipinnes mond* (str. 108) – *...a z nervozity jí strčila do pusy **žloutkový řez** z výkladu* (str. 96). Nizozemský a belgický *tompoes* má samozřejmě odlišnou historii i kulturně-gastronomickou roli (např. při královských oslavách se polévá oranžovou polevou místo růžové), ale je českému *žloutkovému řezu* natolik podobný, že ho takto lze v kontextu tohoto překladu zcela bez problémů převést.

Druhou překladatelskou strategií, kterou jsme v překladu identifikovali, je generalizace. V rámci této strategie stojí za zmínku překlad Charlieho promluvy při plánování, jak se zbaví těla Huberta van Hoofa: *Misschien dat ik wel een ommetje doe naar Damme en dat ik daar deze heer **in de vaart gooi, in de donkere vaart der volkeren.*** (str. 93). Celá výpověď zní velice poeticky, od počátku, kde mluví o tom, že si udělá procházku, přes zdvořilé odkazování až po parafrázi na citát spisovatele Lodewijka van Deyssele, který dle *Nederlandse Encyclopedie* ⁵ v původní verzi z konce devatenáctého století zněl následovně: *Wij willen Holland hoog opstoten midden in de vaart der volkeren.* Ve volném překladu přibližně: *Chceme pozdvihnout Holandsko vysoko mezi moderní společnost.* Uplatňuje zde další z významů substantiva *vaart*, které vedle vodního kanálu typického pro Nizozemí znamená rychlost či pohyb. Kolokace *in de vaart der volkeren* postupně zlidověla a používá se ve smyslu *být ve víru dění, mít důležitou úlohu ve světě či společnosti*. Claus tedy nejdříve mluví o kanálu a pak pomocí homonymie vytváří promyšlenou literární aluzi. Se zmíněnou poetičností pak ostře kontrastuje obsah Charlieho uvažování, totiž plán na zbavení se těla.

V českém překladu je tato věta převedena následovně: *Možná že to vezmu oklikou přes Damme a tam tohohle pána **hodím do vody, do temných vod všehomíra.***(str. 82). Z překladu se ztrácí konkrétní představa nizozemského vodního kanálu, což příliš nevádí, ztrácí se i homonymie a literární aluze, ale je částečně nahrazena poetickým opisem *temné vody všehomíra*.

Jiným příkladem je převod apelativizovaného označení: *Alma tekent met **de Bic** die altijd klaarligt op de toonbank.* (str. 103). V českém prostředí není tento typ propisovacích tužek všeobecně zaveden pod tímto názvem, překladatelka tudíž oprávněně volí generalizaci: *Alma ji podepíše **propisovačkou**, kterou má vždycky na pultě.* (str. 92)

Další hojně využívanou strategií je exotizace, ponechávání cizích prvků díla v překladu. I v rámci exotizačního přístupu zde však najdeme různé nuance a překladatelka v některých případech používá krátké vnitřní vysvětlivky.

Nejprve zmíníme případy čisté exotizace. V díle se nevyskytují pouze nizozemské či vlámské reálie, ale také reálie z prostředí Konga, neboť se tam odehrává část příběhu. Tyto reálie jsou pro původního recipienta ponechány bez vysvětlivek, a stejně tak figurují i v textu překladu: *In Kibombo werden de Kap en zijn mannen vaak op feestjes uitgenodigd waarbij Simon Bukule, vetzuchtig, duifgrijs van huid, gehuld in een hagelwitte **boernoes**...*(str. 94) – *V Kibombu bývali Kap a jeho muži často zvaní na večírky, na kterých Simon Bukule, tělnatý, sivé pleti, zahalený v sněhově bílý **burnus**...*(str. 83). Název arabského oděvu je tu ponechán bez vysvětlivek jako dokreslující cizí prvek.

Podobný výskyt cizího, i když pro českého příjemce zcela srozumitelného, prvku najdeme na straně 91 překladu: *Čekali, **pintu** v ruce...*

Další případ čisté exotizace se již týká vlámského prostředí. Štamgasti se dohadují, jaký by měl mít zesnulý Hubert van Hoof na hrobě věnec: *"Ja, er moet rood bij, anders zal men denken dat Hubert een **flamingant** was."* (str. 102). V české verzi na straně 91: *„Jo, měla by tam být i červená, jinak by si mohli myslet, že Hubert byl **flamingant**.“* Příslušníci vlámského hnutí, usilující o nezávislost Vlámka na Valonsku, mají ve znaku černého lva na žlutém podkladu.

Vlámština obsahuje mnoho přejímek ze sousední francouzštiny a vyskytují se i v tomto díle. Například na str. 90: *"Vanmorgen werd ge wakker en dacht ge, **tiens**, vandaag zou ik wel eens paddestoelen plukken?"* Překladatelka francouzské citoslovce ponechává: *„Dneska ráno jste se probudil a řekl jste si, **tiens**, co abych šel na houby?“* (str. 80)

V následujícím případě, názvu značky, není dodatečná vysvětlivka nutná, neboť vyplývá již z textu originálu: *Had hij iets verkeerd gegeten? ... De mayonaise misschien? Die van **Devos-Lemmens**, alom wereldbekend in heel het land?*(str. 89) – *Snědl snad něco špatného? ... Že by z majonézy? Od **Devos-Lemmense**, světoznámého po celé zemi?* (str. 79).

Nyní se dostáváme k případům, ve kterých se překladatelka rozhodla pro vnitřní vysvětlivku. V prvním případě jde o výskyt dalšího literárního díla. Jedna z postav, Celia, najde vydání sešitu s komiksovými příběhy Suske a Wiske. Tento komiks vlámského původu vychází již od roku 1945 a mezi Nizozemci a Belgičany se těší velké popularitě. Autor může oprávněně vycházet z předpokladu, že téměř každý recipient originálu bude s tímto komiksem obeznámen. Naopak překladatelka vychází z předpokladu, že presupozice českého recipienta jsou v tomto případě úplně odlišné, a rozhodla se pro drobnou vnitřní vysvětlivku: *Zij at een halve verharde Bounty terwjl ze zeer aandachtig een eigenaardige **Suske-en-Wiskeboek** las.* (str. 98) – *Snědla půlku ztvrdlé tyčinky Bounty a při tom si pozorně četla nějaký zvláštní obrázkový seriál o **Suskem a Wiske**.* (str. 87). Překladatelka nerušivým způsobem specifikuje, o jaký literární žánr se jedná. Z této formulace ještě na morfologické rovině vyplývá, že se bude jednat o chlapce a děvče a český čtenář si již může vytvořit určitou představu. V této větě se překladatelka rozhodla ještě pro jednu explikaci, a to *tyčinka Bounty* místo pouhé *Bounty*. Třebaže jsou tyčinky Bounty v českém kontextu známé, zvolila doplnění, zřejmě proto, že to tak zní lépe.

Podobnou strategii drobné vysvětlivky překladatelka aplikovala i u následujících topografických jmen: *In de auto, op weg naar huis, bij het **Letebos** voelde Hubert van Hoof zich niet lekker.* (str. 89) – *V autě, cestou domů, se u **lesa Letebos** necítil Hubert van Hoof ve své kůži.* (str. 79). Les se nizozemsky řekne *bos*, což kompozitní název obsahuje, ale překladatelka se rozhodla pro dvojjazyčné, nicméně funkční řešení.

Na straně 101 překladu se nachází místní realie názvu řeky: *"...juist maar een minuutje stilte houden voor Hubert van Hoof die ze uit de Leie gevist hebben zonder aangezicht."*

"Door de palingen opgevreten?"

"Zit er nog paling in de Leie?"

Česká verze se nachází na straně 90: *„...jednu minutku ticha za Huberta van Hoofa, co ho vylovili bez obličeje z Leie.“*

„Ožrali mu ten obličej úhoři?“

„Copak u nás v řece jsou ještě úhoři?“

Pro českého recipienta je při druhé zmínce jméno *Leie* zprůhledněno substitucí *u nás v řece*. Opět jde o funkční řešení, český čtenář se ujistí, že jde o místní řeku a její jméno také zůstane

zachováno. V rámci tohoto úseku se překladatelka ještě rozhodla doplnit původní elipsu v originálu: "*Door de palingen opgevreten?*" – „*Ožrali mu ten obličej úhoři?*“

V tomto případě by šlo elipsu nahradit pouhým zájmenem: *Ožrali mu ho úhoři?*, ale překladatelka se rozhodla pro celou formulaci.

Samostatnou kapitolu tvoří v rámci reálií převod jmen a názvů.

9.7 Převod proprií

Některá řešení související s převodem topografických názvů jsme již zmínili. V textu originálu se dále vyskytují jména, která překladatelka převádí jinak než standardním opisem. Hospoda, ve které se odehrává značná část vesnického společenského života, se jmenuje *Doofpot*, zhasínátko. Tento archaický výraz se v nizozemštině stále používá ve frazeologickém vyjádření *in de doofpot stoppen*, ve významu *držet něco pod pokličkou*. *Pod pokličkou* je také český překlad názvu zmíněné hospody, kde se líhnou fámy a věci bují pod povrchem.

Dále se v textu originálu vyskytuje hudební sbor nazvaný *De Karakollen*. *Karakol* je vlámské pojmenování pro určitý druh mořských plžů, konzumovaných na pobřeží Severního moře (česky *surmovka vlnitá*). Překladatelka jméno sboru přepisuje jako *Karakola*, patrně proto, že je poměrně zvukomalebné a doslovný překlad by v českých příjemcích vyvolával nežádoucí konotace.

Nizozemština jako jazyk se obecně vyznačuje častým užíváním deminutiv, třebaže v analyzovaném úryvku jich tolik nenajdeme. Zmíníme nicméně jeden případ, kdy se jméno nebožky Filipinne objeví ve zdrobněném tvaru s deminutivním sufixem typickým pro vlámské dialekty: *Nu, ge weet, Filipinneke was nogal gauw opgejaagd...*(str. 108). *Však víte, Filipínka byla vždycky dost vztahovačná...*(str. 96). Toto řešení opět hodnotíme jako tvůrčí a funkční.

Co se dále týče deminutiv, v překladu se na straně 87 vyskytuje popis *dodávka s otevřenými dvířky*. Deminutivum *dvířka* není dle našeho názoru vhodně zvoleno, neboť navozuje nesourodou a nežádoucí představu. Lepším řešením by jistě byly **dveře**.

9.8 Posuny

Jak poznamenává Toury (1995: 57), v každém překladu, i v tom nejvíce zaměřeném na adekvátnost, dochází k posunům. O posunech tak uvažujeme jako o překladatelské univerzálii, ovšem také řízené normami.

Nyní pouze krátce shrneme výskyt negativních posunů. Vedle několika již zmíněných, méně závažných suboptimálních řešení jsme v analyzovaném úryvku identifikovali jeden negativní posun: *Zij verwacht geen antwoord.* (str. 97). V českém překladu čteme pravý opak: *Čeká na odpověď* (str. 86). Nejpravděpodobněji se jedná o pouhé přehlédnutí.

9.9 Zhodnocení překladatelské koncepce

Jak vyplývá z translatologické analýzy úryvku překladu a identifikace překladatelských strategií, překladatelka vychází z předem stanovených východisek. Překladatelské strategie jsou konzistentní a překladatelská řešení jsou povětšinou invenční a idiomatická.

Pokud bychom chtěli umístit překlad *Fám* od Olgy Krijtové na pomyslnou osu, na jejímž jednom pólu se nachází adekvátnost a na druhém pólu přijatelnost, směřoval by k pólu adekvátnosti. Překladatelka se snaží o co nejadekvátnější překlad, který by ale stále byl přijatelný pro čtenáře, a skutečně se jí to daří, je vyvážený a promyšlený.

Fámy jsou velmi zajímavé nejen z narativního hlediska, je to dílo hrající si s rychlými změnami perspektiv a obrazů, s retrospekce a představami. Na první pohled může působit trochu nepřehledně a chaoticky, ale Krijtová text nikde nezlogičtjuje a nedovysvětluje, nemá tendence doplňovat explicitně nevyřčené. To je velmi důležité pro zachování uměleckého prožitku z díla i v překladu. Krijtová si je dobře vědoma své role literárního a kulturního zprostředkovatele a snaží se dané dílo převést tak, aby bylo zachováno co možná nejvíce z jeho specifických rysů, a zároveň vychází čtenáři vstříc.

Závěrem můžeme shrnout, že Krijtové se podařilo převést ideově estetické složky díla a četba překladu českému příjemci nabízí pozoruhodný zážitek.

10 Závěr

Role Olgy Krijtové je v kontextu recepce nizozemské literatury v českém kulturním prostředí vskutku ojedinělá. Následovala plodné překladatele z nizozemštiny Lídu Faltovou, Ellu Kazdovou a Miroslava Drápala, ovšem nikdo z nich nedosáhl takového rozsahu překladů a takové šíře odborných činností. Spolupracovala s předními českými lingvisty Bohumilem Trnkou a Přemyslem Janotou a velice výrazně se zasadila o rozvoj nederlandistiky v českém akademickém prostředí. Působila jako kulturní prostředník mezi českou a nizozemskou kulturou. Představila českým čtenářům desítky uznávaných nizozemských i vlámských umělců, a to nejen v knižních překladech, ale také v časopiseckých ukázkách. Vychovala novou generaci plodných a angažovaných překladatelů a umožnila českým zájemcům nahlédnout do historie nizozemské literatury. Její učebnice nizozemštiny je pro mnoho lidí dodnes prvním zprostředkovatelem základů nizozemského jazyka.

V rámci této práce bylo zjištěno, že téměř polovina literární produkce přeložené z nizozemského do českého jazyka a vydané na českém knižním trhu v časovém rozmezí let 1957-2016 pochází buď přímo od Olgy Krijtové, nebo od některého z jejích studentů.

Z provedené translatické analýzy vyplývá, že překladatelská tvorba Olgy Krijtové se nevyznačovala pouze kvantitou, ale i kvalitou. Jak je vidět na překladu proslulého vlámského románu *Fámy*, její překlady se vyznačují ucelenou a konzistentní překladatelskou koncepcí i jazykovým talentem.

Nizozemština není a patrně nebude světovým jazykem, stejně jako nizozemská literatura nebude celosvětově proslavená, ale celoživotní nasazení, s jakým se Olga Krijtová rozhodla české kultuře a literatuře představovat krásy nizozemského jazyka a literatury, je obdivuhodné.

Seznam použité literatury

Primární literatura

CLAUS, Hugo. *De geruchten*. Amsterdam: De Bezige Bij, 1996. 9789023461838

CLAUS, Hugo. *Fámy*. Přeložila Olga KRIJTOVÁ. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-7122

Sekundární literatura

ENGELBRECHT, Wilken, VAIDOVÁ, Zuzana. *Recepte nizozemské a vlámské literatury v českém překladu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. cnb002745320

ENGELBRECHT, Wilken. *Een beknopt overzicht van de geschiedenis van de Neerlandistiek in Tsjechië en Slowakije tot aan de Fluwelen Revolutie*. Acta Universitatis Palackianae Olomouensis Facultas Philosophica Neerlandica 3. 2008, 97-101.

FOŘT, Bohumil. *Úvod do sémantiky fikčních světů*. Brno: Host, 2005. 80-7294-165-8

FRUHWIRTOVÁ, Lucie Smolka. *Recepte niz lit v čes lit kontextu let 1945-2010*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. cnb002371686

HRNČÍŘOVÁ, Zdenka. *De oudste vakgroep Neerlandistiek in Tsjechië te Praag*. Acta Universitatis Palackianae Olomouensis Facultas Philosophica Neerlandica 3. 2008, 103-108.

HÜNING, Matthias, KONST, Jan, HOLZHEY Tanja. *Neerlandistiek in Europa. Bijdragen tot de geschiedenis van de universitaire neerlandistiek buiten Nederland en Vlaanderen*. Berlin: Waxmann, 2010. ISBN 978 3830 923 824

KRIJT, Kryštof, Goedhart, Pieter J. *Sýrové pivo*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013. 978-80-7422-261-0

KRIJTOVÁ, Olga. *Geschrift eener bejaarde vrouw uit 1997. Speciaal nummer van Praagse Perspectieven*. Praha: FF UK, 2011. ISBN: 978-80-7308-376-2

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Panorama, 1983. ISBN 11-122-83

MERCKX, Kees. *Het Beeld van de Tsjechische Literatuur in Nederland*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. 1999, 218-226.

Nationaal Archief, Den Haag, Nederlands Consulaat-Generaal te Praag (Tsjecho-Slowakije). *De Historische Betrekkingen van Nederland met Bohemen, Moravie, Slowakije, en Tsjechoslowakije tot 1948*. nummer toegang 2.05.292, inventarisnummer 2.05.292

RACHŮNKOVÁ, Zdeňka. *Zamlčování překladatelé 1948-1989*. Ivo Železný, Praha, 1992.

RENNER, Hans. *Tsjechië en Nederland gespiegeld*. *Reformatorisch Dagblad*, 2000, 15-25.

SKLENÁŘOVÁ, Sylva. Kulturní vztahy mezi Československem a Nizozemskem v letech 1918–1938 z pohledu Společnosti Nizozemsko – Československo. *Moderní dějiny*, 22, 2014, 117-139.

SKLENÁŘOVÁ, Sylva. *Diplomatické vztahy Československa a Nizozemska v letech 1918-1948 a jejich představitelé*. České Budějovice: Veduta, 2010. ISBN 978-80-86829-58-6

SKLENÁŘOVÁ, Sylva. *Stručná historie států: Nizozemsko*. Praha: Libri, 2006. 80-7277-310-0

ŠPIRK, Jaroslav. *Censorship, Indirect Translations and Nontranslation. The (Fateful) Adventures of Czech Literature in the 20th-century Portugal*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2014. 978-1-4438-6330-8

TOURY, Gideon. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1995. 9027221456

VAN UFFELEN, Herbert: *Neerlandistiek in Midden– en Oost–Europa*. Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik. 1999, sv. 13 = Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada R, germanistická. 1999, roč. 48, č. R4 Sonderheft, s. [39]-49

ZOHAR-EVEN, Itamar. The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem. *Poetics Today*, 11:1, 1990, 45-51.

Online zdroje:

¹Overzicht winnaars van de Martinus Nijhoff Vertaalprijs. Dostupné z: <http://www.cultuurfonds.nl/>

²JURYRAPPORT NLPVF-vertalersprijs Olga Krijtová. Dostupné z: <http://www.vertalershuis.nl>

³Claus, Hugo, Famy 1. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/18043/claus-hugo-famy-1>

⁴Claus, Hugo, Famy, Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/18047/claus-hugo-famy>

⁵*Nederlandse encyclopedie*, dostupné z: <http://www.encyclo.nl/>